

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser
och jordbruksvetenskap

Expedition Fermansbo

– Ett idéförslag till en besöks- och informationsplats

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet

EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad A2E

© 2016 Josephine Yngvesson

Titel på svenska: Expedition Fermansbo – Ett idéförslag till en besöks- och informationsplats

Title in English: Expedition Fermansbo – A Proposal for an Information Site

Handledare: Lars Johansson, institutionen för stad och land

Examinator: Susan Paget, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land

Omslagsbild: Författarens foto och illustration

Övriga foton och illustrationer: Av författaren om inget annat anges.

Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren.

Originalformat: A4

Nyckelord: besöksplats, informationsplats, naturreservat, naturupplevelse, gestaltning, Fermansbo

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Till examensarbetet hör bilaga "Magasin EF, Expedition Fermansbo"

Expedition Fermansbo

Sammandrag

Under sommaren 2014 brann det i Västmanland. Den stora skogsbranden som är den största i Sverige under modern tid sargade ett 14 000 hektar stort skogsområde och förde med sig både mänskligt lidande och stora materiella skador. Brandkatastrofen förändrade radikalt förutsättningarna för människor, djur och växter i det berörda området. Det skapades ett nytt landskap med helt nya förutsättningar och ny karaktär. Brandfält är en sällsynt miljö och livsmiljö för ett antal svampar, växter och insekter som är beroende av skogsbränder så kallade brandgynnade arter. Förutom att dessa förväntas dyka upp i området finns det en stor nyfikenhet och ett stort intresse hos allmänheten av att ta del av området för att se och uppleva hur ett landskap läker efter en stor skogsbrand.

Brandfältet har stor potential att utvecklas för att bevara och skapa unika naturvärden samt för att bli ett värdefullt besöksmål och ett attraktivt friluftsområde för många i framtiden. Trots att tillgängligheten till brandfältet är begränsad och kommer att vara det för en tid framåt finns det redan nu ett behov av att tillgängliggöra ett lämpligt och begränsat område på eller i anknytning till det. Det finns också ett behov av att i samband med detta upprätta en besöks- och informationsplats, en entréplats till brandfältet, dit människor kan ta sig för att minnas det som hänt samt se, uppleva och lära om det eldhärjade landskapet. Det finns en stor pedagogisk potential i den här typen av besöksmål, i att informera och förmedla naturens betydelse och olika naturmiljöers värden för att öka medvetenheten om natur, miljö och klimat hos allmänheten.

Syftet med det här examensarbetet har varit att undersöka hur jag som landskapsarkitekt kan skapa och utforma en besöks- och informationsplats som tillgängliggör landskapet och dess naturvärden, men också att genom gestaltning och landskapsarkitektur bidra till besöksupplevelsen samt visa exempel på hur man kan belysa och informera om landskapet och dess naturvärden i ett skyddat naturområde. Arbetet tar utgångspunkt i att skapa en besöks- och informationsplats till brandfältet i Västmanland i allmänhet men till naturreservatet Fermansbo Urskog i synnerhet, vars norra del är en del av det enorma brandfältet. En tänkbar utformning av en besöks- och informationsplats till naturreservatet Fermansbo urskog undersöks och ett visionärt gestaltungs-förslag, ett idéförslag för utformningen presenteras i detta arbete.

Examensarbetet är uppdelat i två separata delar:

Del 1 behandlar examensarbetsprocessen och innehåller en bakgrundsdel med arbetets utgångspunkter, dess syfte och frågeställningar samt de metoder jag använt i arbetet. Den innefattar också en redovisning av mina platsstudier av arbetets inspirations- och referensprojekt samt en sammanfattning av hur dessa har inspirerat tankesätt och lösningar i den egna gestaltningen. I delen ges även en sammanfattning av naturreservatets Fermansbo urskog samt av gestaltungs-förslaget Expedition Fermansbo och dess utgångspunkter, strategier och förhållningssätt. Delen avslutas med en reflektion kring arbetet, de frågor som behandlats, gestaltningen, arbetsprocessen och nya frågor som dykt upp under arbetets gång.

Del 2 är en fristående del av examensarbetet som är utformat som ett magasin och handlar om naturreservatet Fermansbo urskog och idéförslaget Expedition Fermansbo.

Summary

This thesis project in landscape architecture presents a design proposal for the nature reserve Fermansbo urskog in Västmanland, a province in southern Sweden. The design is inspired by and adapted to the nature reserves aim, identity and the landscapes existing natural, cultural and experiential values.

Background

There was a major forest fire in Västmanland during the summer of 2014. The fire, which is the largest forest fire in Sweden in modern time, damaged a 14 000 hectare large wooded area and brought both human suffering and huge material damage. The fire radically changed the conditions for people, animals and plants in the area. It created a new landscape with new conditions and new character. Fire fields are a rare environment and habitat for a number of fungi, plants and insects that depend on forest fires. In addition to those species that are expected to appear in the area, there is great curiosity and interest among the public to take part of the area to see and experience how a landscape heals after such a major fire.

The fire field has great potential to develop, to preserve and create unique natural values and to be a valuable and attractive natural and outdoor recreation area for the public in the future. Despite that the accessibility to the fire field is limited and will be so for some time, there is already now a need to make an appropriate and limited area on or in connection to the fire field accessible for the public. There is also a need to create an information site, an entrance to the area, where people can go to remember what happened and see, experience and learn about the new landscape. There is a great educational potential in this type of visit sites, to describe, explain the importance and value of nature and different natural environments, to increase the public awareness about nature, the environment and climate.

My study/aim

The aim of this thesis has been to examine how I as a landscape architect can create and design an information site that increases the accessibility to a landscape and its natural values. It has also been about investigating how design and landscaping can contribute to enhance the visit experience and to highlight and inform about the landscape and its natural value in natural recreation areas, in nature reserves. The project is based on the case to design an information site for the fire field in Västmanland in general, but for the nature reserve Fermansbo urskog in particular, whose northern part is a part of the huge

fire field. During this project a possible design of the information site at the nature reserve forest Fermansbo has been investigated and in the end the visionary design proposal Expedition Fermansbo, an idea proposed for the design is presented in this thesis.

Methods

The project started with a literature study and map study to gain knowledge and information about the project area, the nature reserve Fermansbo urskog. I studied the history of the area and its different natural environments and natural values. During the project I did two site visits, field studies. The visits helped me to get an impression of the project area and its surroundings. At the project area I did an inventory and site analyses, where for example communication, accessibility, destination points in the area and in the landscape was analysed.

The work with the actual design, the vision and concept for the design proposal has been based on relevant literature about designing in natural and outdoor recreation area and site studies of reference projects. These methods have been an important source of inspiration, knowledge and new insights in the design process.

Results – Expedition Fermansbo

The aim, purpose of the nature reserve Fermansbo urskog is primarily to maintain and develop biodiversity, the area's different natural habitats and species but it is also to ensure the availability of nature for natural recreation, outdoor recreation and nature study. To develop the outdoor life by making nature more accessible, communicate and inform about the various natural and recreational value of the environment. The area is today and was already before the fire a destination for recreation, outdoor recreation and nature experiences. The entrances to the nature reserve, however, are today unclear and the link between the nature reserves different natural environments, its values, experiences and details are weak. Visitors must roam freely in the area, through the woods and over the mire to get the chance to experience the nature reserve varying characters, since the path that is marked only goes through the woods in the central part of the area. The terrain in the area contributes to make the area inaccessible for people that have difficulties walking on uneven ground. So to better meet the requirements for accessibility, information and offering natural experiences for all visitors, the nature reserve should be developed so that everyone has the

opportunity to take part of the area in some way. It is important that this development and organization of the new additions is implemented so that the damage of the land is limited and so that sensitive habitats, flora and fauna are not disturbed or damaged. The nature reserve's opportunities are in the existing landscape, its natural and cultural values, experiences and details. The challenge lies in communication and accessibility.

The proposal, Expedition Fermansbo, is a suggested design for an information site at Fermansbo urskog. The proposal will contribute to make the area a clearer and more accessible destination that gives local residents and the general public the opportunity to remember what happened and see, experience and learn about Fermansbo urskog with old trees, black grouse and sooty fire field.

The vision for the proposal has been to focus on the outdoor environment, create a central accessible starting point and meeting place, and spread out visitors in the area. In the design this is done by three new layers; the entrance, the nature trails and the target points. The layers help to make nature and the area more accessible for more people and to highlight and draw attention to the different characters, values and experiences in the nature reserve. They are designed to meet the nature and the visitors' needs and is based on the structure and potential of the area.

To encourage, promote and attract visits a clearer and more accessible entrance is developed, a gathering place for the nature reserve. It is the natural starting point for the visit in the area and informs the visitors about the area's values and experiences as well as guides and attracts them further out into the field to experience and discover.

The proposal also involves a number of new nature trails in the area to increase and improve the accessibility. Some of the trails are accessible for everyone so that all visitors have a chance to take part in some part of the nature reserve. The new paths also connect the area and its natural environments, natural and cultural values, experiences and details with the entrance.

The last layer of the proposal is target points, destination points in the landscape. A number of target points that are linked to existing values, experiences and details of the different natural environments are placed out in the nature reserve. They create destinations in the area with varied functions that offers and highlights different values, experiences and details within the nature reserve. The destination points create places to discover in

the area and are linked with the entrance site through the nature trails.

Expedition Fermansbo, the information site, the three layers makes Fermansbo urskog and its landscape accessible and bring visitors closer to the landscape and its values and experiences. They are together a new architectural structure and statement that conveys and highlights the nature reserve, its aim, characters and characteristics. The existing landscape is part of the new, and together they give the nature reserve a clear identity and the design also contributes to experience the area as a whole.

The proposal develops Fermansbo urskog to a clear and accessible area to visit, for all, for different visitors with different interests, experiences and circumstances. There are different layers of experiences with varied availability and accessibility to attract the inexperienced to the nature reserve as well as offering the more experienced something. The aim is that visitors gain curiosity to want to know more about the nature, to contribute to knowledge and empathy of the landscape.

Illustration. Map, Sweden. The nature reserve Fermansbo urskog is located in Västmanland, a province in southern Sweden.

Kartunderlag: © Lantmäteriet, i2012/901

Illustration. Map, Västmanland. Fermansbo Urskogs northern part is a part of the huge fire field in Västmanland.

Kartunderlag: © Lantmäteriet, i2012/901

Bild. Urskog. Hänglavar kan ge perspektiv på tid då de växer från några millimeter upp till någon centimeter per år.

Förord

Naturen och naturliga processer ger perspektiv på tid. De olika årstiderna följer varandra och hjälper oss att uppfatta och uppleva tidens gång. Längre tidsperioder går att läsa av i hur berg, jord, vegetations och byggd struktur formas.

Jag fascinerar av att landskap förändras med tid och att de formas av naturliga och/eller mänskliga faktorer. Det sker ständigt förändringar i alla typer av landskap, både i stadslandskap och i naturlandskap. Oftast sker dessa successivt i takt med tidens gång men ibland sker det plötsligt, oväntat och snabbt, och är mer eller mindre tydliga.

Vi kan inte alltid påverka och kontrollera naturens processer. Landskap formas av väder, vind och vatten. Det finns något spännande och ibland obehagligt med det okontrollerbara. Väder, årstider och naturkatastrofer.

Mitt ämnesval i det här examensarbetet grundar sig i intresset för hur jag som landskapsarkitekt kan förhålla mig till mötet mellan natur och landskapsarkitektur. Det grundar sig även i mina tankar om dagens informations- och konsumtionssamhälle, vårt beteende av att bland annat konsumera platser, miljöer och upplevelser som varor. Frågan som ligger till grund för det här examensarbetet är om det genom gestaltning och landskapsarkitektur i naturmiljöer går att styra vårt beteende från fokus på information om och konsumtion av upplevelser till att istället fokusera på inlevelse. Att få människor att se och inse att det befinner sig i ett fantastiskt landskap, att erbjuda dem en möjlighet till inlevelse i landskapet, dess historia och berättelser.

Naturen är inte bara något vi tittar på, det är en miljö som vi tar in och upplever med hela vår kropp och alla våra sinnen. Jag tror att det många gånger är en naturupplevelse som ligger till grund för människors naturintresse, och att det är nyfikenhet som driver människor att både vilja veta mer men även att ta reda på mer. Jag tror alltså att ett intresse väcks av en upplevelse och att det utan intresse kan vara svårt att riktigt ta in kunskap.

Hur kan ett landskap och dess värden tillgängliggöras, förmedlas och förklaras med hjälp av landskapsarkitektur på ett sätt som väcker nyfikenhet? Ett sätt kan vara att anlägga naturleder och sätta upp skyltar med berättande text. Ett annat sätt kan vara att försöka erbjuda en upplevelse. En upplevelse som innebär att besökare ges möjlighet att själv utforska och undersöka den omgivande miljön, landskapet.

Att försöka erbjuda besökare upplevelser är precis det som det här gestaltungsarbetet handlar om. Gestaltungsförslaget syftar till att genom gestaltning och landskapsarkitektur lyfta fram och försöka iscensätta upplevelser inom naturreservatet Fermannsbo urskog för att väcka nyfikenhet och ett intresse för natur och det omgivande landskapet. Målet är inte att endast vetenskapligt förklara hur allt är eller hänger ihop, utan att ge aha-upplevelser, skapa möjligheter för delaktighet och plats för egna hypoteser. Förhoppningen är att det i förlängningen ska generera kunskap och en fördjupad förståelse för naturen eller till och med väcka ett naturintresse. Gestaltningssmässigt har det inneburit att jag valt att skapa en utformning med fokus på iakttagelser och naturstudier.

Tack!

Jag vill ge ett stor tack till alla som på olika sätt hjälpt mig med arbetet. Ett särskilt stort tack till min handledare Lars Johansson för all återkoppling, vägledning och lugn. Sen vill jag tacka min familj och mina vänner för allt stöd och uppmuntran. Tusen merci till er!

Index

5 Sammandrag

6 Summary

Introduktion

49

Påverkan

15 Inledning

50

Landskapsarkitekternas roll

14 Läsanvisningar

51

Processen

16 Syfte

52

För framtiden

17 Frågeställning

52

Avslutningsvis

17 Avgränsningar

18 Metod och genomförande

Referenser

18 *Bakgrundsstudier*

55

Källförteckning

22 *Gestaltning*

23 *Reflektion*

Inspiration / Referensprojekt

27 Inspiration från verkliga projekt och platser

28 *Fulufjäll nationalpark – Naturum*

30 *Hamra nationalpark – Entréplats*

32 *Sohlbergsplassen – Utkiksplats*

34 *Riverbed – Konstinstallation*

36 *Sammanfattning - Ta med in i gestaltningen av Fermansbo*

Expedition Fermansbo

38 Sammanfattning – Naturreservatet Fermansbo urskog

40 Sammanfattning – Gestaltningen och dess utgångspunkter

40 *Min tolkning och sammanfattning av att gestalta i skyddade naturområden*

40 *Expedition Fermansbo*

Reflektion

48 Förslaget utifrån frågeställningen

49 Gestaltning och landskapsarkitektur i skyddad natur

49 *Behov*

Introduktion

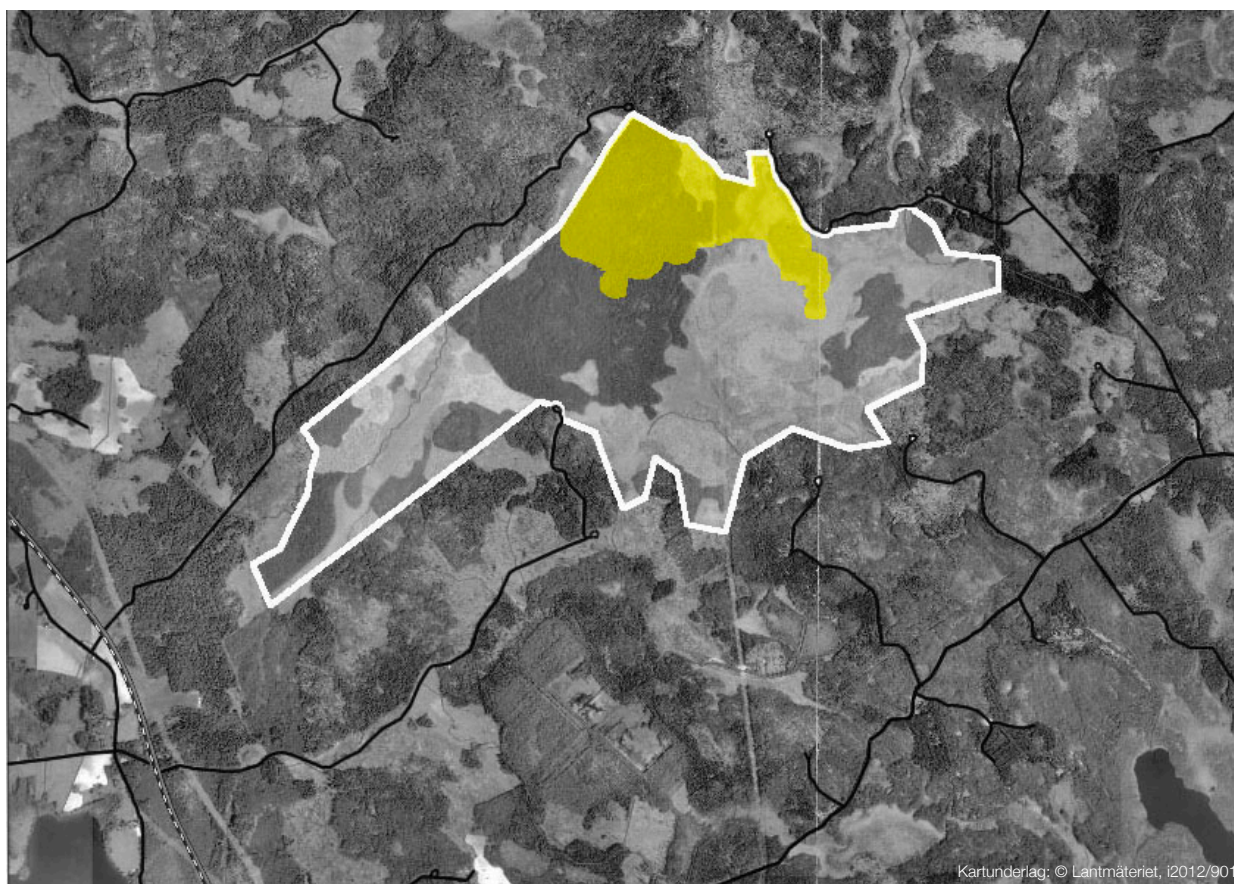
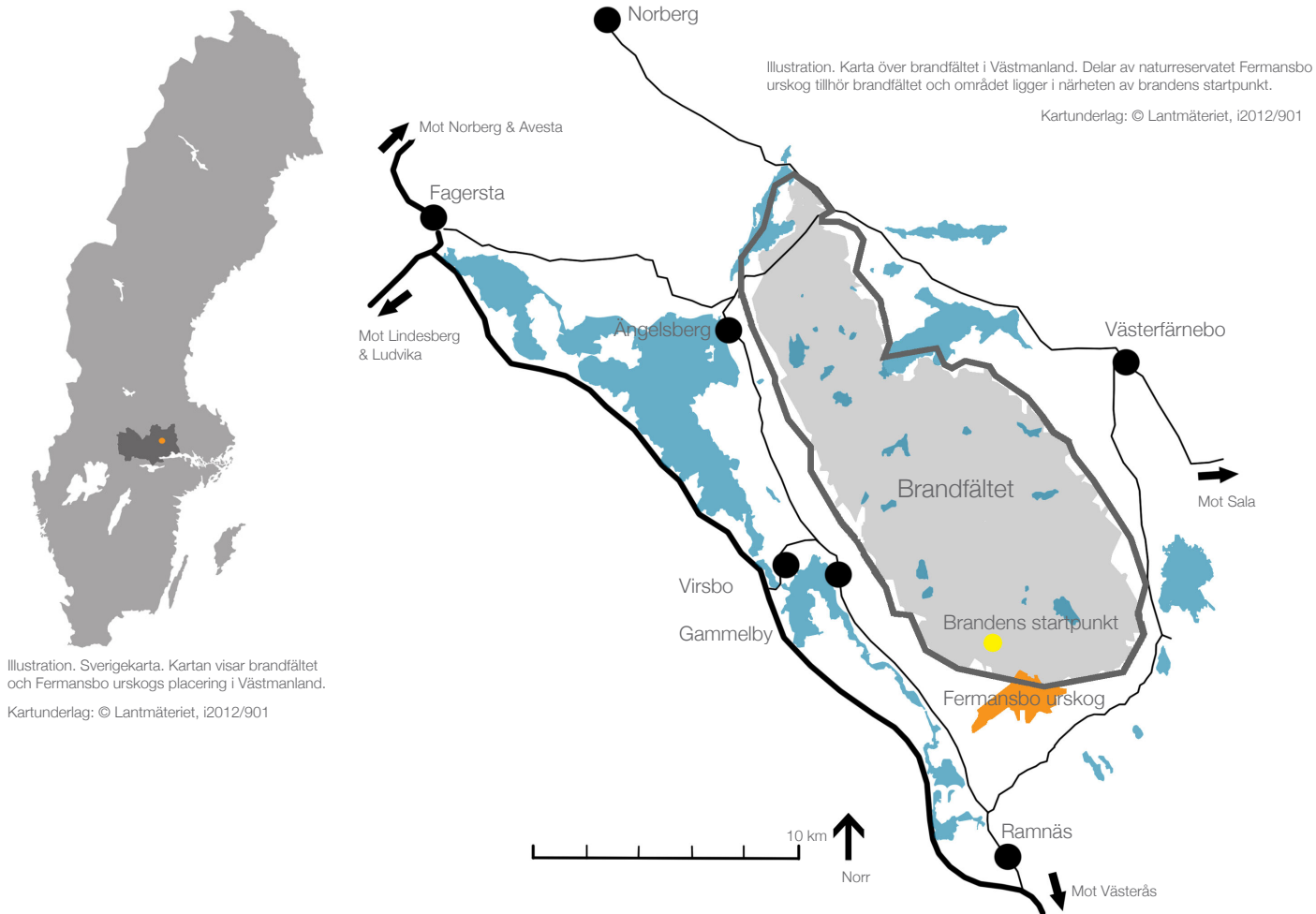

Illustration. Fermansbo urskogs områdesgräns och brandfält. Den norra delen av naturreservatet Fermansbo urskog är idag en del av det enorma brandfältet som skapades av den stora skogsbranden, Salabranden, som härjade i området sommaren 2014. Norr uppåt

Inledning

Sommaren 2014 var varm och markerna var extremt torra. Mitt i sensommarvärmen under ett skogsarbete tändes en gnista som under några veckor förvandlade ett 14 000 hektar stort skogslandskap i Västmanland till ett stort brandfält och förändrade radikalt förutsättningarna för både människor, djur och växter i området. Skogsbranden som kallas för Salabranden anses vara den största i Sverige under modern tid och orsakade stor förödelse, mänskligt lidande och stora materiella skador. Den drabbade många människor som både bor och äger mark i området samt i omkringliggande områden och kommer under långtid framåt att präglade och påverka människorna och landskapet som berörts (Sveriges Radio 2014).

Branden skapade ett nytt landskap med helt nya förutsättningar och ny karaktär. Brandfältet är en sällsynt miljö och livsmiljö för ett antal svampar, växter och insekter som är beroende av skogsbränder så kallade brandgynnade arter. Förutom att dessa förväntas dyka upp i området finns det en stor nyfikenhet och ett stort intresse hos allmänheten av att ta del av området för att se och uppleva hur ett landskap läker efter en stor skogsbrand.

Redan kort efter branden pratade man om en ”brandturism” i området. En turism som närboende i vissa fall redan hunnit uppleva som störande, utan respekt och hänsyn för de som bor och drabbats av branden i området, samt för de restriktioner som finns. En förväntning är att betydligt fler kommer att vara intresserade av att besöka området.¹

Man började också tidigt efter att branden släckts att diskutera möjligheten att bilda naturreservat på brandfältet eftersom det skapats en unik miljö för både vetenskapliga studier och för friluftsliv i framtiden. Ambitionen med naturreservatbildningen är att trygga tillgängligheten till området och skapa förutsättningar för närboende och allmänhet att kunna uppleva och ta del av brandområdet. Länsstyrelsen vill även upprätta någon form av besöks- och informationsplats i eller i anslutning till området (Dagens Nyheter 2014; Länsstyrelsen Västmanlands län 2014).

Det nya landskapet på brandfältet har stor potential att utvecklas för framtida användning även om tillgängligheten kommer att vara begränsad under en tid framåt. Trots att tillgängligheten till brandfältet är och kommer att vara begränsad finns det ett behov av att redan nu tillgängliggöra ett lämpligt och begränsat område samt att upprätta en besöks- och informationsplats dit människor kan ta sig för att minnas det som hänt samt se, uppleva och lära om det eldhärjade landskapet.

I det här arbetet undersöker och presenterar jag slutligen ett visionärt gestaltungs-förslag för en utformning av en besöks- och informationsplats till naturreservatet Fermansbo urskog, och då även till brandfältet eftersom naturreservatets norra del är en del av det enorma brandfältet. Området valdes ur det perspektivet att ingen boende eller markägare inom brandområdet ska känna sig kränkt av förslaget. Då naturreservatet redan innan skogsbranden var ett besöksmål i området har jag ansett att området kan ses som ett lämpligt projektområde i detta arbete.

Fermansbo urskog är också intressant som projektområde utifrån de intressen i form av naturvård, bevaring och utveckling som möts inom området. Det finns en stor pedagogisk potential i den här typen av besöksmål, i att informera och förmedla naturens betydelse och olika naturmiljöers värden för att öka medvetenheten om natur, miljö och klimat hos allmänheten.

Expedition Fermansbo är ett idéförslag på ett besöksmål som ger närboende och allmänhet möjlighet att minnas det som hänt samt se, uppleva och lära om Fermansbo Urskog med urgamla träd, orrspel och sotigt brandfält.

¹ Mårten Bergling. Naturvårdshandläggare, Länsstyrelsen Västmanlands län, samtal. (2014-09-22)

Läsanvisningar

Det här examensarbetet är uppdelat i två separata delar:

Del 1. Examensarbetsprocessen

Delen är en bakgrundsdel som handlar om examensarbetsprocessen. I första avsnittet, *Introduktion*, formuleras arbetets utgångspunkter, syftet och frågeställningen. Nästa del, *Metod och genomförande*, beskriver arbetsprocessen och de metoder som använts för att samla in information samt hur den använts i arbetet. I följande avsnitt, *Inspiration/Referensprojekt*, redovisas arbetets inspirations- och referensprojekt samt hur dessa har inspirerat tankesätt och lösningar i gestaltningen av Fermansbo urskog. Avsnittet, *Expedition Fermansbo*, ger en sammanfattning av naturreservatet Fermansbo urskog samt gestaltungsförslaget och dess utgångspunkter, strategier och förhållningssätt. Delen avslutas med *Reflektion*, i detta avsnitt resonerar och diskuterar jag kring de frågor som behandlats, gestaltningen, arbetsprocessen och nya frågor som dykt upp under arbetets gång.

Del 2. Magasinet, EF, Expedition Fermansbo

Denna del är själva produkten av detta examensarbete. Det är en fristående del, ett magasin som handlar om naturreservatet Fermansbo urskog och idéförslaget Expedition Fermansbo. Magasinet vänder sig till blivande och yrkesverksamma landskapsarkitekter, tjänstemän på kommuner och länsstyrelser samt till de som kan vara intresserade av naturreservatet Fermansbo urskog, brandfältet och/eller av gestaltning i naturområden. Förhoppningen är att magasinet och gestaltungsförslaget kan inspirera och skapa diskussion om att gestalta i naturområden. Det kan om så vill också användas som ett inspirations- och diskussionsunderlag i det framtida arbetet med att utveckla de nya naturreservaten på brandfältet eller Fermansbo urskog om det skulle bli aktuellt.

I magasinets ges en kort introduktion av Salabranden, den stora skogsbranden som härjade i Västmanland sommaren 2014 och de utgångspunkter som det här gestaltande examensarbetet grundar sig i. Avsnittet *Bakgrund* introducerar gestaltningens syfte samt naturreservatet Fermansbo urskog och definierar områdets syfte, utmaningar och möjligheter. Följande avsnitt, *Naturreservatet / Det gemensamma*, redovisar områdets tydliga och överordnade naturtyper och karaktärer. I nästa avsnitt, *Expedition Fermansbo / Gestaltungsförslaget*, presenteras visionen för gestaltningen av Fermansbo urskog, koncepten för förslaget samt strategier och förhållningssätt för hur koncepten ska tillämpas i gestaltningen. Till sist i, *Expedition Fermansbo / Utformning* redovisas dessa strategier och förhållningssätt applicerade i gestaltungsförslag, Expedition Fermansbo.

Syfte

Att ta fram ett visionärt gestaltungs-förslag för en besöks- och informationsplats som tillgängliggör landskapet och dess naturvärden vid naturreservatet Fermansbo Urskog. Att genom gestaltning och landskapsarkitektur bidra till besöksupplevelsen samt belysa och informera om landskapet och dess naturvärden.

Frågeställning

Hur kan en besöks- och informationsplats vid naturreservatet Fermansbo urskog utformas för att bidra till besöksupplevelsen, locka ut besökare i naturen, informera om dess naturvärden och förtydliga naturreservatets upplevelsevärden?

Avgränsningar

Detta är ett gestaltande examensarbete och geografiskt avgränsas arbetet till naturreservatet Fermansbo urskog, ett område som drabbades av Salabranden, den stora skogsbrand som härjade i Västmanland sommaren 2014.

Gestaltningen kommer att vara på en visionär nivå. Jag vill med mitt arbete undersöka och slutligen presenterar ett idéförslag på hur en besöks- och informationsplats till Fermansbo urskog, och då även till brandfältet, skulle kunna skapas och utformas genom gestaltning och landskapsarkitektur.

Metod och genomförande

Examensarbetets arbetsprocess består av tre olika delar, bakgrundsstudie, gestaltning och reflektion. Den första delen av arbetet, *bakgrundsstudier*, syftar till att få en förståelse för naturreservatet Fermansbo samt att öka förståelsen för hur landskapsarkitektur kan användas och förhålla sig till natur, landskapet, för att tillgängliggöra, förmedla och informera om ett specifikt landskap, natur- eller kultur-, eller upplevelsevärde. Följande del i processen är *gestaltning*. Där undersöks olika strategier och förhållningssätt som bakgrundsstudien genererat utifrån egna analyser och slutsatser, för att slutligen visualisera och iscensätta en ny utformning av naturreservatet Fermansbo urskog. I den sista delen, *reflektion*, utvärderar jag mitt gestaltungsförslag i relationen till arbetets frågeställning. Jag reflekterar även över min arbetsprocess samt nya frågor som dykt upp under arbetet.

De olika delarna har under arbetets gång i stort sätt pågått parallellt med varandra, de har dock under projektet tagit upp olika mycket tid. I början av processen lades mest tid på bakgrundsstudien, för att försöka förstå förutsättningarna i projektet. Därefter lades mer tid på inspiration för att avslutningsvis fokusera tiden på själva gestaltandet, presentationen och reflektionen av arbetet.

Bakgrundsstudier

Den inledande bakgrundsstudien utgör den teori- och kunskapsgrund som detta examensarbete grundas på. Denna del av arbetet syftade till att ge mig grundläggande förståelse och kunskap om naturreservatet Fermansbo urskog, naturvård och om att gestalta i skyddade naturmiljöer. Delen består av litteraturstudier, platsbesök i projektområdet och studier av inspirations- och referensprojekt. Metoderna har varit viktiga källor för kunskap samt för de idéer och resonemang som legat till grund för gestaltningen och utformningen av naturreservatet Fermansbo Urskog.

Litteraturstudie

Arbetet är ett gestaltungsarbete och litteraturstudierna avgränsades huvudsakligen till att handla om naturreservatet Fermansbo urskog, områdets olika naturtyper, områdesskydd och om att gestalta i skyddade naturmiljöer. För att få en tydligare och generell förståelse av vad det finns för visioner och mål med naturreservat studerade jag också innebörden av naturvård och friluftsliv.

Litteraturstudien inleddes med att studera litteratur om naturvård och friluftsliv samt litteratur som beskriver riktlinjer och/eller innehåller rekommendationer och vägledning för gestaltning och arkitektoniska tillägg i skyddade naturmiljöer. Målet var att få förståelse för hur landskapsarkitektur kan användas för att tillgängliggöra, förmedla och informera om ett visst landskap, naturvärde eller naturupplevelse. Informationen från dessa studier har använts till att skapa en analysmodell för platsstudierna av inspirations- och referensprojekten samt för att få egna idéer, strategier och förhållningssätt till syfte, vision och koncept för gestaltningen av Fermansbo urskog.

Naturvårdsverket har tagit fram några rapporter med rekommendationer, vägledning och riktlinjer för utveckling och utformning av skyddade naturområden. Detta har gjorts i syfte att främja friluftsliv och öka både de svenska nationalparkernas och andra skyddade naturområdens attraktivitet. Ambitionen är att få fler människor att besöka och uppleva dessa områden samt få människor att värna och besöka skyddad natur med entusiasm, intresse och ansvar. Detta arbete beskriver inte rekommendationerna, vägledningarna och riktlinjerna, utan fokus har varit att inspireras och skapa egna idéer, strategier och förhållningssätt till gestaltungsarbetet och utformningen av besöks- och informationsplatsen vid Fermansbo urskog. De huvudsakliga källorna som jag använt under arbetet och som legat till grund för min undersökning och förståelse för att gestalta i skyddade naturmiljöer är:

Handboken, *Friluftsplanering – en vägledning för planering och förvaltning* (2007), av Bengt Schibbye.

Bengt Schibbye har tillsammans med bland annat Naturvårdsverket arbetat fram handboken i syfte att inspirera och bidra till arbetet och utvecklingen med att tillgängliggöra naturområden, berika besökare naturupplevelse och minimera slitaget i känsliga miljöer. I handboken ges handfasta rekommendationer om att gestalta i natur- och friluftsområden för att stimulera och underlätta människors rörelse, orientering och vistelse i natur, bidra till att styra besökare för att undvika slitage på mark samt påverkan på känsliga biotoper, berika upplevelsen av området och erbjuda besökaren mervärden (Schibbye & Saxgård 2007).

Rapport 5633, *Riktlinjer för Sveriges entréer till Sveriges nationalparker* (2007), och den reviderade versionen, rapport 6656, *Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker* (2015), av Naturvårdsverket.

Naturvårdsverket har tagit fram denna rapport med ambition att riktlinjerna ska ge stöd och inspiration till alla som arbetar med att utveckla entréer till Sveriges nationalparker och/eller andra skyddade naturområden. Syftet är att skapa engagemang för att utforma bra entréer som bidrar till positiva upplevelser för besökare, tillgängliggöra naturen och till att säkerställa en hög kvalitet av besöks- och naturupplevelsen. Rapporten innehåller principer för hur entréer kan utvecklas för att vara utformade, organiserade och tillgängliga så att de bidrar till positiva upplevelser och ökar utbytet för besökare i nationalparkerna eller andra skyddade naturområden (Naturvårdsverket 2007; Naturvårdsverket 2015)

Rapport 5376, *Nationella riktlinjer – Naturum i Sverige* (2004), av Naturvårdsverket.

Även denna rapport har tagits fram av Naturvårdsverket. Strävan är att riktlinjerna ska hjälpa de som arbetar med planering, anläggning och förvaltning av Naturum. Syftet är att skapa Naturum som informera allmänheten om natur, berikar allmänhetens friluftsliv och inspirerar till besök i natur. Rapporten innehåller bland annat de riktlinjer som gestaltare har att rätta sig efter i arbetet med att utforma Naturum så att de i sig blir en attraktion både i sin utformning och i sitt innehåll (Naturvårdsverket 2004).

För att få bättre förståelse för projektets och Fermansbo urskogs förutsättningar har litteraturstudien också baserats på litteratur om naturreservatet Fermansbo Urskog, dess syfte som skyddat naturområde samt dess naturmiljöer och landskapet. Gestaltungsförslaget är visionärt med en stark platsanknytning, då syftet är att tillgängliggöra, förmedla och informera om just Fermansbo urskogs landskap, naturvärden, upplevelser och detaljer. Det bidrog till att jag till en början försökte skaffa mig en bred kunskap och förståelse för området och dess naturmiljöer för att sedan fördjupa mig i de delar som jag valde att lyfta fram i utformningen av förslaget. Inläsningen om Fermansbo urskog innebar också en förberedelse inför platsbesöken. Litteraturstudien bidrog till att jag vid platsbesöken i naturreservatet visste vilka delar av området jag ville besöka och vilka karaktärer som jag skulle vilja dokumentera och undersöka närmare för att få inspiration till gestaltungsarbetet.

Samtal

Under arbetet har jag haft samtal med en tjänsteman, biolog och naturvårdshandläggare, Märten Bergling, på naturvårdsenheten, Länsstyrelsen i Västmanlands län. Dialogen bidrog med information om brandfältet, de kommande naturreservatbildningarna inom brandfältet samt länsstyrelsens mål och visioner med dessa. Jag har även haft samtal och ett möte med Anitha Barrsäter på Svartådalens bygdecenter i Västerfärnebo angående branden, brandfältet och traktens framtida ambitioner.

Platsbesök

För att göra ett förslag med koppling till området och dess landskap kändes det viktigt med en personlig relation till naturreservatet, området och miljöerna runtom. Under arbetet har jag besökt naturreservatet vid två tillfällen. Syftet med platsbesöken var i första hand skapa mig en egen uppfattning om området och dess karaktär. Under besöken bestämde jag också vilka områden, platser, naturvärden och upplevelser som var intressanta och lämpliga att ta vara på och utveckla i gestaltungsningen. Under platsbesöken

genomförde jag en inventering och analys för att undersöka och få förståelse för områdets förutsättningar, dess utmaningar och möjligheter. Syftet har också varit att hitta vad som är säregnet med naturreservatet, vilka delar som kan utvecklas och vilka som bör bevaras och lämnas orörda. Fokus var att hitta naturvärden som kan vara intressanta att lyftas fram och utvecklas till tydligare upplevelser, både funktionella och känslomässiga upplevelser.

För att få en uppfattning om bygden, de omkringliggande miljöerna samt landskapet i stort har jag under arbetet utforskat trakten. Jag har bland annat åkt runt hela brandfältet och gjort korta besök i de större samhällena som ligger i anknytning till brandfältet, Ramnäs, Virsbo, Ängelsberg och Västerfärnebo. Syftet med detta var att sätta naturreservatet i ett större sammanhang samt att få en uppfattning om bygdens kultur, karaktär och atmosfär.

Inventering

Genom att vandra längs med naturreservatets naturstig och fritt ströva inom området upplevde jag Fermansbo urskogs olika naturmiljöer och landskap. Under vandringen dokumenterade jag mina upplevelser och iakttagelser med hjälp av fotografering och genom att skriva korta anteckningar. Även under min tur runt brandfältet och under stoppen i de olika samhällena dokumenterade jag upplevelser och iakttagelser genom att fota och skriva ner anteckningar. Informationen och bildmaterialet som samlades in användes under gestaltungsprocessen och vid framställningen av magasinet EF, Expedition Fermansbo, examensarbetets andra del.

Vid inventeringen av området kompletterades kartunderlaget med information som jag bedömde var relevant och som inte går att uppleva eller riktigt få förståelse för genom att endast studera kartunderlag. Det gjordes egna noteringar om;

Växtmaterial – arter, ungefärliga åldersbedömningar
Speciella naturvärden och företeelser – fåglar, svampar, lavar, äldre träd med mera
Topografi – tydliga nivåskillnader, höjder och sänkor
Sikt – siktlinjer, utblickar och vyer
Tillgänglighet – lätt- och svåråtkomliga platser, lätt- och svårframkomlig terräng
Klimat – ljus- och vindförhållanden
Biotoper – olika miljöer som beror på olika fysiska förhållanden

Analys

I analysen använde jag mig av en landskapsanalys med tillvägagångssätt och begrepp inspirerade av två analysmetoder: Landscape Character Assessment (LCA), Landskapskaraktärmetoden, och Kevin Lynch.

Landscape Character Assessment (LCA) är en metod som består av två delar, karaktärisering och bedömning (Swanwick 2002, s. 14). Den beskriver områdets specifika karaktär och värderar dess kvalitet och utvecklingsmöjligheter. Metoden är väldigt omfattande och har i detta arbete avgränsats till att bara inspirera min analys. Den egna metoden innehöll en sensorisk, känslö- och upplevelsemässig inventering och en områdesbeskrivning. Syftet med metoden var att klassa olika miljöer, områden inom naturreservatet utifrån karaktär, rumsliga och strukturella egenskaper samt känslomässiga upplevelser.

Från Lynch (1960, ss. 46-83) har jag inspirerats av hans begrepp, område, landmärken, stråk, noder och barriärer. Det är enligt hans teori de element som bygger upp staden, de element som människor minns och orienteras sig efter. Begreppen brukar användas för att analysera platser, stadsrums struktur och uppbyggnad samt förhållande till omgivande områden (Lynch 1960). I analysen använde jag mig av begreppen naturtyper (områden), målpunkter (landmärken), kommunikationer (stråk), entréer (noder) och tillgänglighet (barriärer) för att beskriva och värdera Fermansbo urskogs struktur och uppbyggnad.

Inspiration och referensprojekt

För att hitta stöd i mitt sökande efter lösningar och en utformning har jag under arbetet gjort ett antal platsstudier och platsbesök där jag studerat några verkliga referensprojekt, inspirationsprojekt. Metoden ger kunskap genom att undersöka och lära sig av tidigare erfarenheter. Syftet har varit att få inspiration och lära av andra projekt där gestaltning, landskapsarkitektur, arkitektoniska tillägg används för att tillgängliggöra, förmedla och presentera ett landskap eller specifika natur-, kultur- och/eller upplevelsevärden i landskapet.

Platserna studerades utifrån slutsatser från litteraturstudien om att gestalta i skyddade naturmiljöer och i syfte att svara på arbetets frågeställning. Genom studierna fick jag verkliga exempel, referensplatser, att relatera till och inspireras av i mitt eget skapande och gestaltungsarbete. Utifrån platsstudierna, studierna av hur de olika projekten presenterar och förhåller sig till landskapet eller en specifik naturupplevelse har jag dragit slutsatser om att gestalta i naturmiljöer som sedan praktiskt testats och applicerats i mitt gestaltungsförslag av besöks- och informationsplatsen vid Fermansbo urskog. Det är viktigt att betona att det är min egen tolkning som studierna baseras på och att resultatet och slutsatserna på grund av det blir subjektiva.

Valet av platser är baserat på att projekten på ett eller annat sätt innehåller landskapsarkitektur, arkitektoniska tillägg, som ska bidra till att tillgängliggöra och förmedla ett landskap för besökare. I valet har jag inte lagt någon värdering i om jag uppfattar platsen som bra eller dålig. Platserna är valda för att de skiljer sig åt i uttryck, stil och funktion, samt att de på olika sätt bidrar till att tillgängliggöra och förmedla ett landskap och naturupplevelser. Detta för att få en variation i analysen, för att kunna uppmärksamma skillnader mellan dem och få inspiration till den egna gestaltningen på olika sätt, av olika saker.

De platser som jag besökt under arbetet är:

Fulufjäll, nationalpark, naturum
Hamra, nationalpark, entréplats
Sohlbergsplassen, utkiksplats
Riverbed, konstutställning

Det jag studerade i miljöerna var:

Läge, placering i förhållande till landskapet, natur och upplevelser
Koncept, formmässig koppling till platsen, miljön och landskapet
Någon specifik anpassning till platsen, miljön, landskapet och upplevelsen
Materialval
Lösningar på tillgänglighet, framkomlighet
Lockar till vidare naturupplevelser, att ta sig ut i natur
Målgruppsanpassning, tillgänglighet för alla, funktioner, service

För att få en bättre förståelse för brandfältet och för brandfältets förutsättningar, potential och framtida utveckling besökte jag tre naturområden som tidigare brunnit. Besöken bidrog till kunskap om den unika miljön samt till idéer och förhållningssätt som sedan använts i utformningen av målpunkten Brandfältet i förslaget.

De äldre brandfält som jag besökt är:

Vännebo (Dalarna, brann 2008)
Tyresta (Stockholm, brann 1999)
Torsburgen (Gotland, brann 1992)

Fermansbo urskog har ett rikt fågelliv, så för att få en inblick och förståelse för fågelskådning har jag provat på aktiviteten samt besökt olika typer av utkiks- och fågeltorn under arbetets gång. Detta gav inspiration till gestaltning och då framförallt till målpunkten Fågeltornet. Under arbetet har jag även besökt olika naturreservat för att få en uppfattning om hur de tillägg som finns är utformade samt hur landskapet tillgängliggörs och förmedlas vid dessa naturområden.

Gestaltning

Tidigt i arbetsprocessen listade jag några värdeord och skapade moodboards. De har använts som inspiration under hela den gestaltande processen. I syfte att få en sammanhållen gestaltning och för att i gestaltningen bidra till att ge området en tydligare och egen identitet samt för att svara upp mot arbetets syfte och frågeställning har jag under processen utfört ett identitetsarbete.

Utifrån den information, kunskap och inspiration som jag fick under bakgrundsstudien har jag genomfört egna analyser och dragit egna slutsatser om hur naturreservatet Fermansbo urskog ska gestaltas. Ur dessa slutsatser och resonemang utvecklades och formulerades en vision och koncept för gestaltningen av naturreservatet.

I mitt idéförslag, Expedition Fermansbo undersöks, iscensätts och visualiseras en utformning av en besöks- och informationsplats vid naturreservatet Fermansbo urskog. I början av gestaltungsprocessen har jag försökt förstå naturreservatet, hitta lösningar och kommunicera idéer om gestaltningen med hjälp av penna, papper och modell. I slutet av processen har jag använt digitala verktyg som AutoCAD för att rita upp ett mer precist resultat. Det har också varit en viktig del i illustrationsarbetet av förslaget. Jag har även använt mig av Adobe Photoshop, Illustrator och InDesign för att visuellt kommunicera gestaltungsförslaget.

Ledord

I början av gestaltungsarbetet valde jag ut några vokabulärer, kärnvärden knutna till gestaltningens syfte. Orden användes sedan som inspiration och som stöd under gestaltungsarbetet. De användes i det undersökande skissarbetet i konceptutvecklingen samt som något att checka av emot för att kolla att de på något sätt fanns med i gestaltningen. Ledorden som använts är, tillgänglighet, delaktighet och nyfikenhet.

Moodboards

Tidigt i gestaltungsprocessen skapade jag moodboards, kollage av bilder med syfte att beskriva och förmedla den känsla, stämning och atmosfär som jag strävade efter att uppnå i gestaltningen. Skapade även moodboards för naturreservatets överordande karaktärer. Kollagen har dels fungerat som inspiration i konceptutvecklingen samt varit en viktig del i att kommunicera och förtydliga mina tankar, idéer samt naturreservatets olika miljöer visuellt under processens gång. Bilderna har även använts vid framställningen av magasinet, EF, Expedition Fermansbo, examensarbetets andra del.

Identitetsarbete

Inspirerad av arbetet med att ta fram en ny och gemensam identitet för Sveriges nationalparker valde jag att använda mig av Naturvårdsverkets varumärkesstrategi och då deras varumärkesplattform i identitetsarbetet och i gestaltningen av naturreservatet (Naturvårdsverket u.å).

För att skapa en enhetlig och tydlig identitet måste gestaltningen, dess utformning och tillägg, stort som smått förmedla samma sak. För att lyckas göra detta använde jag mig av varumärkesplattformen, men anpassade den till utvecklingen av Fermansbo urskog. Plattformen bidrog till att medvetet och kontrollerat utveckla områdets identitet. Den består av flera delar som alla svara på olika frågor, se Fermansbo urskogs identitetsplattform nedan.

MISSION

Varför existerar området?
Varför en besöks- och informationsplats?

KÄRNVÄRDEN

Hur ska området vara,
uppträda och upplevas?

LÖFTEN

Vilka fördelar, värden,
upplevelser ska området
erbjuda?

VISION

Hur ska området
utvecklas och gestaltas
för att bli ett attraktivt
besöksmål?

PERSONLIGT

Vilka mervärden ska
utvecklas genom
gestaltningen?

PRIORITERING

Hur ska området
särskilja sig från liknande
områden och
upplevelser i trakten?

Illustration. Plattformen för identitetsarbetet av Fermansbo, inspirerad av varumärkesplattformen för Sveriges nationalparker (Naturvårdsverket u.å)

Vision

Utifrån den kunskap och inspiration samt de tankar och idéer som bakgrundsstudien genererade skapades en vision för gestaltungsförslaget. I visionen tar jag ställning till bakgrundsarbetet och skapar en ambition med mål och riktlinjer för hur naturreservatet ska utvecklas.

Koncept

I konceptfasen undersöktes och testades olika strategier och förhållningssätt med ambition att försöka svara på hur visionen kan lösas genom gestaltning. Olika koncept testades genom att skissa för hand på papper. Ett undersökande skissarbete gjordes även med ledorden som utgångspunkt. Tillslut valdes ett koncept, som kom att bli den bärande tanken för gestaltandet, tillägg, form, uttryck och material. Konceptet för mitt förslag samt dess strategier och förhållningssätt tillämpas i gestaltningen. I den här fasen av arbetet gjordes även olika konceptmodeller i skala 1:100, i papper. Modellerna har varit en stor del av skissarbetet, olika lösningar, rumsligheter, former och skalor har testats i konceptstudier som har fotats och analyserats.

Gestaltungsförslag

Nästa fas i processen är en vidareutveckling av konceptet till idéförslaget, Expedition Fermannsbo, utformningen av besöks- och informationsplatsen samt uppritandet och framtagandet av presentationsmaterial. Förslaget visualiserar idén för utformningen och de nya tilläggen, vilket redovisas i illustrationsplaner, snitt och med hjälp av detalj- och principskisser.

Reflektion

Arbetets sista del är en avslutande reflektion där diskuteras de frågor och ämnen som behandlats under arbetet samt de nya frågor som kommit upp under arbetets gång. Jag reflekterar och utvärderar mitt gestaltungsförslag i relationen till frågeställningen samt reflekterar över min arbetsprocess.

Inspiration/Referensprojekt

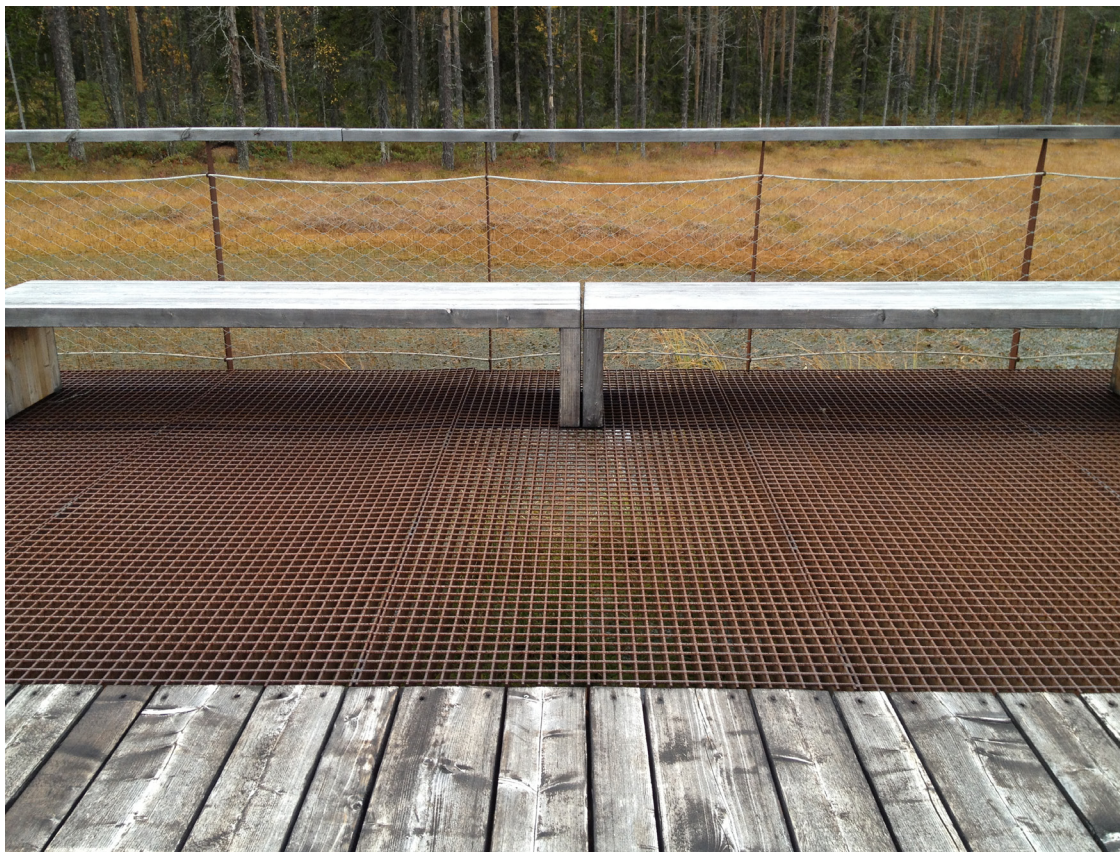

Bild. Huvudentrén i Hamra nationalpark. En vanlig ambition med gestaltning i naturmiljöer är att de tillägg som görs ska smälta in i den omgivande miljön.

Inspiration från verkliga platser och projekt

För att inspireras och lära av tidigare erfarenheter och andra projekt har jag tittat på referensprojekt och genomfört ett antal platsbesök och platsstudier. I den här delen av examensarbetet redovisar jag några utvalda projekt med olika skala och kontext, samt presenterar det jag inspirerats av och det som påverkat projektet och mitt eget gestaltande av besöks- och informationsplatsen vid naturreservatet Fermansbo Urskog.

Referensprojekten är exempel på hur arkitektur och natur integreras på olika sätt och med olika syften. De belyser hur arkitektur används för att förmedla och informera om natur, tillgängliggöra natur för besökare samt till att skydda natur genom att registrera var besökare ska röra sig. Exempelen handlar också om att addera arkitektur och/eller konst för att skapa ett landmärke, belysa en detalj, väcka en tanke eller förstärka en upplevelse.

Inledningsvis presenteras exempel på två svenska nationalparker som utvecklats och gestaltats på olika sätt gällande utformning och funktion, dessa erbjuder två helt olika entréupplevelser. Båda exemplen är inspirerande gällande samspelet mellan det byggda och det skyddade naturlandskapet. Då gestaltning inom skyddade natur- och friluftsområden är ett relativt avgränsat studieområde har jag sett en mening i att också inspireras av andra typer av projekt. I Norge har det under de senaste åren pågått ett omfattande arbete med projektet Nasjonal turistveger, med fokus att tillföra arkitektoniska inslag längst med ett flertal turistvägar. Trots att dessa tillägg har en annan kontext är projektet en intressant inspirationskälla som belyser hur arkitektur kan integreras med landskapet. Avslutningsvis beskriver jag en konstinstallation av konstnären Olafur Eliasson som vänder på förhållandet mellan arkitektur och natur, och belyser ett landskap som är helt taget ur sin kontext och sitt verkliga sammanhang.

Referensprojekten är uppdelade under fyra underrubriker enligt följande:

Fulufjäll nationalpark – Naturum

Hamra nationalpark – Entréplats

Sohlbergsplassen – Utsiktsplats

Riverbed – Konstinstallation

Fulufjäll nationalpark – Naturum

Naturum ses som ett viktigt redskap i arbetet med att informera allmänheten om natur och inspirera till besök i natur. Vid ett besök ska besökare på ett lustfyllt sätt få kunskap om naturen, förståelse för dess olika värden samt få information om människans roll och hur den har påverkat landskapet. Ett Naturum ska visa vägen ut i naturen med också vara en attraktion i sig genom sin utformning och sitt innehåll (Naturvårdverket (2004).

Arkitekter: White arkitekter

År: 2003

I ett kargt fjällandskap i nordvästar Dalarna ligger nationalparken, Fulufjäll. Den stora attraktionen i området är Njupesjär, Sveriges högsta vattenfall men det finns även mycket annat att se och uppleva. Målet med att besöka och studera Fulufjäll var att se hur Naturum förhåller sig till naturen och på vilket sätt det bidrar till att tillgängliggöra och förmedla nationalparkens natur- och upplevelsevärden.

Vid nationalparkens huvudentré och en bit bort från parkeringen ligger Naturum Fulufjället, ett bemannat besökscentrum. Entrézonerna är anpassade så att de är tillgängliga för alla och inom den finns även fler byggnader med olika servicefunktioner, så som café, toaletter och värme- och övernattningsstugor.

Naturumsbyggnaden är insmugen i nationalparkens vegetation. Fasaden längs Naturums långsidor är klädda av silvergrå kärnfura. Gavlarna, kortsidorna är täckta av glas. Inomhus består väggarna av ljus björkpanel. Utställningen ger bland annat information om området, vilda rovdjur, små kryp, moln och en naturfilm berättar om det stora oväder som påverkat och format stora delar av nationalparken. Här är i princip all naturvägledande information och Naturums verksamhet samlad i en volym, inomhus.

Naturum är också utgångspunkt för områdets olika vandringsleder som startar och/eller avslutas precis utanför ingången. Besökare kan utifrån sin egen förmåga och/eller intresse välja att vandra ut i nationalparken på någon av de markerade naturleder som finns. Det finns naturleder som är tillgänglighetsanpassade med breda spänger och viloplatser så att alla besökare ges möjlighet att ta del av åtminstone någon del av nationalparken.

Överlag är området till stor del traditionellt utformat med olika typer av rastplatser, markerade leder, upphöjda träspänger, trädäck, träbroar och trätrappor som tillgängliggör landskapet samt skyddar marken från slitage. Utplacerade skyltar ger naturvägledande och orienterande information. Tilläggen är traditionella, de förhåller sig till platsens kultur och till naturen genom att ha ambitionen att smälta in och minimera negativ påverkan på mark. De arkitektoniska tilläggen som känns nutida är Naturumsbyggnaden samt utformningen av entrézonerna till nationalparken. Utformningen och tilläggen bidrar till att tillgängliggöra området och på så sätt bidrar det också till att förmedla landskapet och dess upplevelser, men de bidrar inte

till att skapa eller förstärka någon naturupplevelse. I vissa fall tar tilläggen snarare över upplevelsen av landskapet, som till exempel trapp- och spångsystemet vid Njupesjärsfallet, se bild 4 & 5 på sida 29. Materialmässigt har lokala naturmaterial som sten, dalaporfyr, trä och cortenstål använts.

Min reflektion:

Naturum spelar en viktig och strategisk roll både som entré och introduktion till nationalparken men även som vägvisare ut i natur. Det är en tydlig och tillgänglig entré. Att det är ett bemannat besökscentrum som erbjuder besökare ett personligt möte med en guide, naturvägledare ser jag som något positivt. Det ger möjlighet till en tvåvägskommunikation och att information och budskap kan anpassas till besökares kunskap och intresse.

Naturum Fulufjället är en ödmjuk byggnad som är insmugen i landskapet. Relationen till den omgivande naturen handlar om att smälta in samt att framhäva och förstärka utblicken över myr och fjäll för att belysa landskapet. Utformningsmässigt känns det att ambitionen är att lämna naturen så orörd som möjligt, minimera en negativ påverkan på mark och att material ska åldras på ett naturligt sätt.

Enligt min mening så uppfyller Naturum Fulufjället sitt syfte att ge besökare en beskrivning, förklaring och förståelse för nationalparkens natur- och kulturvärden samt inspirera besökare till att ta sig vidare ut i området för att upptäcka och uppleva. Dock upplever jag att naturumverksamhetens information och funktioner är samlade i några få volymer, inomhus. Jag upplever att den obemannade vägledningen som återfinns ute i naturen i form av skyltar, kartor, informationsblad, informationspunkter och självguidande naturleder inte har fått samma prioritering i utformning som den inomhus i Naturum. Det gör att utemiljön inte upplevs som en lika viktig del av Naturum och dess verksamhet. Utomhusutställningar och andra aktiviteter i fält borde ses som en självklar del i verksamheten och inte som ett substitut till Naturum när det är stängt. Ett besök i ett Naturum ska inte ersätta ett besök i naturen, det behövs både inomhus- och utomhusverksamheter för att skapa ett lockande och väl fungerande Naturum och entré till naturområden.

Illustration. Sverigekarta. Nationalparkens placering i Sverige.
Kartunderlag: © Lantmäteriet, i2012/901

1.

Ta med in i gestaltningen av Fermansbo

Bild 1. Entrézon och Naturum Fulufjället. Det mesta av den orienterande och naturvägledande informationen är samlad inomhus i Naturum, någon som bidrar till att utomhusmiljön inte upplevs som prioriterad.

Tar med mig:

Att fokusera på utomhusmiljön, naturen ska ha en framträdande roll.

2.

Bild 2. Naturumbyggnaden. Naturum är insmugen i den omgivande miljön och placerat så att det stora panoramafönstret på ena kortsidan ramar in och förstärker en utblick över myr och fjäll.

Tar med mig:

Att platsen/miljön ska utformas så att den inspirerar och bidrar till att leda besökare vidare ut i naturen.

3.

Bild 3. Vilo-, rast-, och informationsplats. Tilläggen i området är traditionellt utformade och utplacerade skyltar ger information om olika naturvärden och upplevelser.

Tar med mig:

Att erbjuda besökare ett attraktivt utbud av information och aktiviteter utomhus.

4.

Bild 4. Trappsysteem vid Njupeskärsfallet. Ibland tar tilläggen inom nationalparken, dess utformning och materialval, över upplevelsen av landskapet istället för att bidra till att förstärka den.

Tar med mig:

Att välja utformning och material i förhållande till landskap, plats och upplevelse för att bidra till en positiv besöks- och naturupplevelse.

5.

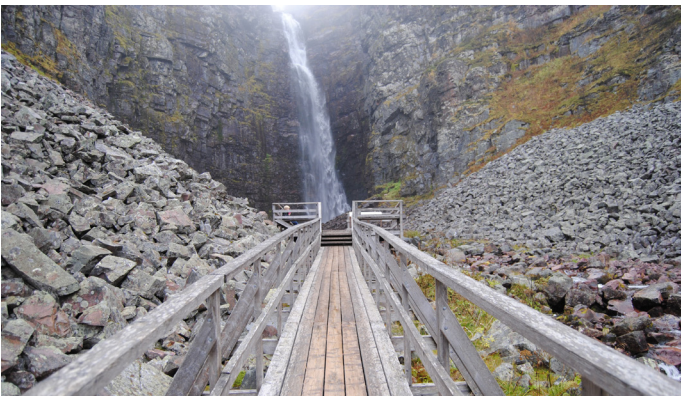

Bild 5. Spångsystemet vid Njupeskärsfallet. Tillägget gör det möjligt att enkelt och bekvämt närma sig fallet för att betrakta och uppleva det på nära håll. De flesta tilläggen inom området är gjorda i syfte att förbättra och underlätta framkomligheten och tillgängligheten inom området.

Tar med mig:

Att rätt placering är av stor betydelse för naturkontakten, upplevelsen och rörelsemönstret på platsen.

Hamra nationalpark – Entréplats

En entréplats ska ge besökare positiva förväntningar och öka utbytet av besöket i det aktuella naturområdet, den ska bidra till att inspirera, instruera och informera besökare (Naturvårdverket 2007, ss. 3 & 10).

Entréplatsens uppgift är att förmedla upplevelser av det som är unikt för det specifika natur- och friluftsområdet. Den ska också lösa olika funktioner, erbjuda besökare service och anläggningar av olika slag för att bidra till besöksupplevelsen. Entrén ska även ge besökare naturvägledande och orienterande information. Utformningen ska präglas av en hög arkitektonisk kvalitet, vara omsorgsfull gällande funktionalitet, form och hållbarhet (Naturvårdverket 2015, ss. 6, 12 & 32-33).

Illustration. Sverigekarta. Nationalparkens placering i Sverige.

Kartunderlag: © Lantmäteriet, i2012/901

Arkitekter: White arkitekter

År: 2013

Mitt i det täta skogslandskapet i norra Dalarna, inom det område som tillhör Gävleborgslän ligger Sveriges äldsta nationalpark Hamra, som invigdes 1909. Här kan besökare uppleva gammal urskog och vandra i ett stort myrlandskap över mossar, gungfly, kärr, små tjärnar, bäckar, strömmande forsar och holmar klädda med tallar. Målet med att besöka och studera Hamra var att se hur entréernas utformning förhåller sig till naturen och på vilket sätt de bidrar till att tillgängliggöra och förmedla nationalparken och dess natur- och upplevelsevärden.

I parken finns tre entréer, Huvudentrén och de sekundära entréerna Myrentrén och Svartåentrén. De är alla tydliga och lättillgängliga startpunkter som är anslutna till det befintliga vägsystemet som finns i parken. Information och olika funktioner är samlade till dessa platser som även är utgångspunkter för de olika vandringslederna som finns inom nationalparken. Alla entréer erbjuder toaletter, grillplatser, möbler, skyltar, sophantering och parkering. Vid huvudentrén finns även en raststuga.

Pedagogiskt utformade informationsskärmar samt digital utrusning (endast vid huvudentrén) informerar om områdets natur-, kultur-, och upplevelsevärden på ett nytt och intresseväckande sätt. De ger även orienterande information i form av kartor med namngivna leder, avstånd, ungerfärliga tider, tillgänglighet och svårighetsgrad. Längst med vandringslederna finns utplacerade målpunkter som på olika sätt uppmärksammar områdets natur- och kulturvärden samt rastplatser, utkiksplatser, fågeltorn med mera

De arkitektoniska tilläggen är tydliga, enkla och har ett stramt och nutida uttryck. Utformningen är i sin helhet ett tydligt och enhetligt tillägg som ger området ett avtryck från nutiden. Gestaltningen och anläggningarna är anpassade till naturen och den befintliga vegetationen vilket gör att de smälter in i miljön på ett naturligt sätt. Bryggor, landgångar skär genom landskapet. De belyser och framhäver det omgivande landskapet och leder besökare ut mot naturen via vandringslederna. Landskapet tillgängliggörs med hjälp av vandringsleder och träspänger, som samtidigt skyddar marken från slitage. Materialvalet samspekar med naturen och består av finhugget timmer med laxknutar, trä, betong, stål och gallerdurk av cortenstål.

Min reflektion:

Entréer till skyddade natur- och friluftsområden ska uppfylla en rad funktionella krav, belysa det unika med området samt leda besökare vidare ut i naturen. De ska också tillgodose det informationsbehov som finns vid en entréplats till dessa områden. Behovet av att få orienterande information för att vägleda besökare till och inom området samt naturvägledande information som syftar till att öka besökarens förståelse för området, dess miljö samt natur- och kulturvärden. Min upplevelse är att Hamra löser allt detta. Gestaltningen, organiseringen och utformningen av tilläggen i nationalparken känns genomtänkta. Hamra är väl utformad, organiserad och tillgänglig för alla där det är möjligt utifrån landskapets förutsättningar och värden. Entréplatserna, naturlederna och målpunkterna är väl regisserat. Det är lätt att ta sig ut i naturen från entréerna och det märks att gestaltningen är anpassad till hur besökare ska röra sig på platserna och i området. Inom området finns tydliga zoner mellan det iordningställda och vilda samt gränser mellan det byggda, anlagda, fysiska rum, och det omgivande landskapet. Min upplevelse är att kontrasterna mellan dessa bidrar till upplevelsen av nationalparken och accentuera naturens olika värden och upplevelser. Det är påtagligt att naturen har fått vara utgångspunkten i utformning och materialval.

Utformningen bidrar till att stärka olika naturupplevelser i området samt till att belysa de natur- och kulturvärden som fanns. Gestaltningen och tilläggen tillgängliggjorde och underlättade mötet mellan ”mig” och naturen. Gestaltningen kändes modern, intressant och spännande och bidrog till besöksupplevelsen.

Informationen är utformad på ett nytt och lustfyllt sätt i jämförelse med hur information vanligtvis kommuniceras vid naturområden. Den belyser bland annat detaljer i naturen, sådant som man kanske inte tänker på eller uppmärksammar i vanliga fall, den bidrog till flera ”aha- upplevelse”.

Ta med in i gestaltningen av Fermansbo

Bild 1. "Spångslingan" en del av urskogsslingan. Det finns möjlighet för alla att ta sig ut i naturen från huvudentrén via den helt tillgänglighetsanpassade breda träspången. Det är tydligt att planeringen och utformningen av Hamra är anpassad till hur besökare ska röra sig på de olika entréplatserna och inom området.

Tar med mig:

Att tänka igenom människors rörelsemönster på platsen och inom området, att utforma och organisera utifrån hur besökare ska röra sig på platsen och inom området.

Bild 2. Myrentrén. Entréplatserna är tydliga och lättillgängliga utgångspunkter för besöket i området. De erbjuder besökare både information och olika servicefunktioner. Gestaltningen av dessa bidrar också till att skapa tydliga gränser mellan det anlagda, iordningställda och vilda.

Tar med mig:

Att arbeta med gränser mellan fysiska rum, det byggda/anlagda och naturen och skapat olika zoner med varierad tillgänglighet inom området.

Bild 3. Orientering. Organisationen av entréplatserna är tydlig och det är lätt att ta sig ut i nationalparken från dessa för att upptäcka och uppleva mer av området.

Tar med mig:

Att gestaltningen ska bidra till att det upplevs och känns lätt att ta sig ut i naturen.

Bild 4. Brygga / landgång. Entréplatserna, naturlederna och målpunkterna bidrar till att tillgängliggöra och föra besökare närmare naturen. På vissa ställen inom området belyser målpunkter olika naturvärden och upplevelser, i vissa fall bidrar de till aha- upplevelser.

Tar med mig:

Att i gestaltningen försöka uppmärksamma eller bidra till "aha- upplevelser".

Bild 5. Vilo-, rast-, och informationsplats. Information om nationalparken kommunicerades på ett intresseväckande sätt även om utformningen med skyltar många gånger påminner om det som vanligtvis utförs inom naturområden.

Tar med mig:

Att i gestaltningen försöka förmedla information på ett nytt och innovativt sätt.

Sohlbergsplassen – Utsiktsplats

Syftet med projektet Nasjonal turistveger är att lyfta fram Norges säregna natur för turister längst med ett antal vägar i landet. Det unika med projektet är inte bara naturen och landskapet, utan också att de satsat på innovativa arkitektoniska inslag i form av rastplatser, utkikspplatser, gångvägar och olika installationer på strategiska platser längts med de utvalda vägarna. Platserna ska representera ett modernt Norge. Den nyskapande design och arkitektur visas upp i mötet med naturen i avsikt att uppmärksamma platser med höga natur- och/eller kulturvärden som antingen bör lyftas fram och tillgängliggöras eller för att förstärka redan välkända värden och landmärken. Alla platser har sin egen karaktär och berättelse att berätta och utformningarna anpassas till varje plats karaktär och förutsättningar (Berre & Lysholm 2008, ss. 14- 31).

Illustration. Sverigekarta. Nationalparkens placering i Norge

Kartunderlag: © Lantmäteriet, i2012/901

Arkitekt: Carl-Viggo Holmebakk

År: 2006

Längst med den norska länsvägen 27, i Rondane nationalpark finns rastplatsen, utkikspplatsen, Sohlbergsplassen. Målet med att besöka och studera Sohlbergsplassen var att se hur nutida arkitektur med en stark identitet och ett tydligt koncept förhåller sig till naturen och på vilket sätt det bidrar till att tillgängliggöra och förmedla en upplevelse, berätta en historia.

Inspirationen till utkikspplatsen kommer från den norska konstnären Harald Sohlberg och hans verk Vinternatt i fjellene, 1913- 1914. Motivet ska vara målat utifrån studier av landskapet och utblickarna över fjällen i Rondane.

Anläggningen är en betongplattform som är placerad i en skogssluttning och anpassad till platsens terräng och vegetation. Plattformen slingrar sig mellan träden och ut över sluttningen. Besökare leds via anläggningen ut till en utsiktspunkt och till en utblick över ett sjö- och fjällandskap. På en informationsskylt visas motivet från Vinternatt i fjellene. Det är tydligt att Sohlbergsplassen är placerad på en möjlig plats där motivet kan vara målat ifrån, utsikten och tavlans motiv är i princip identiska.

Sohlbergsplassen tillgängliggör en utsikt som tidigare varit dold och otillgänglig. Den bidrar också till att skapa en ny natur- och besöksupplevelse för nationalparkens besökare. Platsen är i sig själv ett utflyktsmål, den är en del av landskapsupplevelsen och lockar besökare, turister. Sohlbergsplassen är ett nytt och tydligt visuellt ingrepp i landskapet, men ambitionen med projektet har varit att anpassa sig efter platsen och att minimera negativa ingrepp. Materialvalet består huvudsakligen av betong och stål.

Min reflektion:

Jag tycker turistvägarna är ett innovativt projekt som lyckas skapa besöksmål som visar upp natur på ett spännande sätt. Inslagen är formmässigt starka, konceptuella, berättar en historia och är tydliga avtryck och lager från vår tids arkitektur och design. Den nyskapande och funktionella arkitekturen och designen bidrar till att förmedlar, förädlar, tillgängliggör och skapar nya upplevelser. Tillsammans med naturen skapar de nya landskapsupplevelser.

Min upplevelse av Sohlbergsplassen är att arkitekturen är imponerande och har en tydlig form. Jag tycker att rastplatsen, utsiktsplatsen på ett kreativt sätt lyfter fram ett kulturvärde, en historia och samtidigt visar det unika i naturen, i nationalparken. Utformningen och utförandet är tydligt anpassad till situationen och förhållandena på platsen.

Det arkitektoniska tillägget på platsen är ett visuellt inslag i naturen och sticker ut i förhållande till den omgivande miljön. Jag upplever att det är just samspelet och kontrasten mellan tillägget och naturen som både bidrar till att belysa och förstärka naturen samt naturupplevelsen på Sohlbergsplassen. Det jag tycker är mest inspirerande med Sohlbergsplassen och turistvägarna är att arkitektur, landskapsarkitektur, konst och natur möts på ett nytänkande sätt. Tycker även att projektet kan ses som en förebild i att behandla turism i glesbygd, samt i hur moderna tillägg kan bidra till att modernisera bilden av glesbygden, landsbygden.

Ta med in i gestaltningen av Fermansbo

Bild 1. Utblick över fjällen i Rondane. Utsikten och motivet på Harald Sohlbergs verk Vinternatt i fjellene är i princip identiska.

Tar med mig:

Att arkitektur, landskapsarkitektur, design och konst kan användas för att berätta en historia.

Bild 2. Betongplattformen. Samtidigt som Sohlbergsplatsen snirklar sig fram mellan träden tillgängliggör och förmedlar anläggningen en upplevelse.

Tar med mig:

Att en genomtänkt gestaltning kan hjälpa till att lyfta fram och belysa natur-, kultur och upplevelsevärden som annars kanske skulle ha missats.

Bild 3. Sohlbergsplatsen. Utformningen är ett tydligt och starkt visuellt inslag i naturen, men samspelet och kontrasten dem emellan bidrar till en ny och spännande landskapsupplevelse.

Tar med mig:

Att arkitektur, landskapsarkitektur, design och konst kan användas för att bidra med nya upplevelser i naturmiljöer.

Bild 4. Koncept. Platsen har ett tydligt och formässigt starkt koncept som bidrar till att stärka platsens identitet. Det är påtagligt att konceptet har anpassats till platsen och dess historia och att ambitionen har varit att minimera negativa ingrepp på naturmiljön.

Tar med mig:

Att arkitektur, landskapsarkitektur, design och konst kan bidra till att skapa och ge en strak och tydlig identitet till en plats eller ett område.

Bild 5. Rast- och utkiksplats. Stoppet på Sohlbergsplatsen förmedlar en naturupplevelse som samtidigt berättar en historia, något som bidrar till en intressant och oväntad besöksupplevelse.

Tar med mig:

Att ett tillägg på en plats kan göra upplevelsen till något nytt och bättre. Ett tillägg kan bidra till att förtydliga, förbättra och tillgängliggöra ett landskap, en miljö, ett natur- kultur-, och/eller upplevelsevärde.

Riverbed – Konstinstallation

Perception, hur vi ser och upplever saker är något centralt i den dansk- isländske konstnären Olafur Eliassons konstnärskap. Han arbetar också mycket med natur, naturfenomen, naturprocesser och naturelement i alla dess former, både som material och motiv. Ofta arbetar han med utsnitt av natur och ofta med fascination. Konstverken och installationerna handlar inte så mycket om natur i traditionell mening, de handlar snarare med natur. De olika naturelementen och fenomenen används som komponenter för att förstärka den perceptuella uppmärksamheten och åstadkomma en form av fysisk självkänedom hos betraktaren (Laurberg 2014).

Eliassons konstverk är ofta situationer som utmanar betraktarens förståelse för omvärlden. För att betraktaren ska förstå den omvärld som konstverket, installationen utgör behöver betraktaren använda hela sin kropp och alla sina sinnen. Ambitionen med verken är att få betraktaren att stanna upp, se sig omkring och känna in sin omvärld på ett nytt och minnesvärt sätt. Hans strategi för att uppnå detta är att integrera och involvera, gör betraktaren delaktig i konstverken, installationerna (Laurberg 2014).

Konstnär: Olafur Eliasson

År: 2014

Riverbed är en konstutställning av Olafur Eliassons. Den visades på Louisiana Museum of Modern Art Humlebæk, 2014.08.20 – 2015.01.04. Målet med att besöka och studera Riverbed var att se hur installationen förhåller sig till natur och på vilket sätt den bidrar till att tillgängliggöra och förmedla natur och en naturupplevelse som helt är taget ur sin verkliga kontext.

I utställningen återskapar Eliasson en naturupplevelse från en vandring på södra Island. Det var en vandring i ett landskap som han upplevde som underligt dött, minmalt och brutalt, men samtidigt mycket vackert med grå lavastenar, porlande smältvatten och ett speciellt ljus utan skuggor. Installationen Riverbed tar utgångspunkt i detta och transformerar Louisiana till ett flodlandskap och sänder ut besökare på en vandring genom detta landskap.

Hela södra flygen på Louisiana Museum of Modern Art har med hjälp av 180 ton grus och sten förvandlats till en isländsk flodbädd, ett landskap. Golvet är täckt med lavasten, grus, sand och vatten. För varje rum så reser sig landskapet upp likt en slänt och når högre och högre upp längs med väggarna för varje rum. Genom landskapet slingrar sig även en porlande bäckfåra fylld med kallt vatten.

Det är ett arkitektoniskt rum fyllt med grus, lavastenar och vatten, med naturelement. Installationen ger besökare möjlighet att uppleva verket genom att strosa runt i det iscensatta landskapet. Terrängen är svårtillgänglig och det har inte gjorts några anpassningar för att miljön ska vara tillgänglig för alla. Riverbed förmedlar och belyser ett flodlandskap samt skapar och förstärker en upplevelse av natur som egentligen inte finns eller skulle kunna upplevas på platsen. Installationen är en miljö att vandra i och det är besökarens rörelse som iscensätts i Riverbed. Det finns ingen koppling till den aktuella platsen eller det omgivande landskapet, det är ett utsnitt av natur och en isolerad naturupplevelse. Det är ett isländskt landskap i en dansk konsthall. Tillägget är visuellt påtagligt och installationen sticker verkligen ut i förhållande till sin kontext.

Min reflektion:

Riverbed är ett intressant möte mellan arkitektur och natur. Installationen vänder på förhållandet mellan natur och arkitektur eller konst. Vanligtvis placeras arkitektoniska tillägg och konst ut

i naturen för att belysa det ena eller andra, eller för att tillgängliggöra och förstärka en naturupplevelse. Samtidigt som natur inomhus oftast upplevs genom att titta på ett verk som till exempel en bild, tavla eller rörlig bild. I Riverbed blir arkitekturen en del av konstverket och verket en del av arkitekturen. Det handlar inte så mycket om att ta sig fram till verket och se det som ett objekt. Konstverket är inte det isolerade flodlandskapet i sig utan upplevelsen som uppstår i mötet mellan konsthallen, installationen och mig som besökare. Flodlandskapet är något som ska vändas igenom, att gå och passera rummen är det som utgör hela verkupplevelsen, alltså betraktarens, min, upplevelse av att vandra igenom flodlandskapet.

Riverbed är en sensorisk miljö och bygger på rörelse och den atmosfäriska upplevelse som installationen ger. Verket kan ses som en katalysator för upplevelser och jag som betraktare ges möjlighet att uppleva ett landskap med hela min kropp och mina sinnen. Installationen möjliggör ett möte med natur som jag normalt sett inte skulle kunna uppleva eller ta del av på denna plats. Den ger mig också chans att påverka och förändra miljön, samma möjlighet som ges i ett landskap utomhus.

Verket upplevs med största sannolikhet väldigt olika beroende på vem betraktaren är samt dennes referenser och tidigare erfarenheter. Min upplevelse av Riverbed är att den ger mig en naturupplevelse och förmedlar ett landskap. Förutom detta upplevde jag ett politiskt skikt i verket. Flodlandskapet kan ses som en bild av hur det ser ut när landisar smälter och drar sig tillbaka. Det som lämnas kvar blir installationens ödsliga landskap.

Konstverket väcker många tankar hos mig. Den väcker en nyfikenhet och ett intresse i att vilja veta mer om landskapet Riverbed, dess naturvärden, processer och isens avsmältning. Det som är mest inspirerande med installationen är att den ger en naturupplevelse samt belyser och informerar om natur på ett subtilt och annorlunda sätt, den ger plats för egna hypoteser. Det är ett inkluderande konstverk som inte styr och bestämmer hur miljön ska vara, användas och skapas. Miljön bjuder in till delaktighet utan att visa hur, det är upp till var och en att bestämma hur de vill uppleva och engagera sig i installationen. Verket ger plats för varje betraktare att själv bestämma ett förhållningssätt som utgår ifrån dem själva. Jag upplever att det ligger en stor frihet i det.

1.

Ta med in i gestaltningen av Fermansbo

Bild 1. Naturelement. Installationen är en sensorisk miljö uppbyggda av grus, lavastenar och vatten.

Tar med mig:

Att i gestaltningen arbeta med naturen och inte som ett motiv.

2.

Bild 2. Ett iscensatt landskap. Riverbed är ett flodlandskap och en katalysator för upplevelser. En betraktare måste vandra igenom och uppleva verket med hela sin kropp och alla sinnen.

Tar med mig:

Att iscensätta med hjälp av gestaltning och tillägg bidrar till upplevelser samt till att belysa och informera om natur- och kulturvärden. Att skapa en gestaltning och tillägg som kan bidra till att väcka intresse, nyfikenhet och fascination för natur.

3.

Bild 3. Ett nytt möte mellan natur och arkitektur. Verket vänder på det traditionella förhållandet mellan natur och arkitektur eller konst, och presenterar ett landskap helt taget ur sin verkliga kontext. Kontrasten i detta bidrar till att Riverbed tillgängliggör och förmedlar ett landskap och en naturupplevelse på ett minnesvärt sätt.

Tar med mig:

Att försöka förmedla natur- och friluftsområden på ett nytt och minnesvärt sätt. Få besökare att stanna upp för att se och känna. Ge möjlighet att aktivt uppleva natur med kropp och sinnen.

4.

Bild 4. Delaktighet. Det är en inkluderande konstinstallation som ger plats för betraktare att själv bestämma ett förhållningssätt till verket utifrån sig själva.

Tar med mig:

Att i gestaltningen försöka integrera och involvera besökaren i naturen, göra besökare delaktiga i naturen. Skapa möjlighet till delaktighet.

5.

Bild 5. Ett möte med natur. Riverbed ger besökare chans att påverka och förändra miljön, flodlandskapet, samma möjlighet som ges i ett landskap utomhus.

Tar med mig:

Att skapa interaktiva tillägg för att ge besökare möjlighet att vara aktiva besökare och betraktare av natur, dess värden, processer och upplevelser.

Sammanfattning - Ta med in i gestaltningen av Fermansbo

Från Fulufjäll:

Att fokusera på utomhusmiljön, naturen ska ha en framträdande roll.

Att platsen/miljön ska utformas så att den inspirerar och bidrar till att leda besökare vidare ut i naturen.

Att erbjuda besökare ett attraktivt utbud av information och aktiviteter utomhus.

Att välja utformning och material i förhållande till landskap, plats och upplevelse för att bidra till en positiv besöks- och naturupplevelse.

Att rätt placering är av stor betydelse för naturkontakten, upplevelsen och rörelsemönstret på platsen.

Besöket resulterade också i strategin:

Fokus på utomhusmiljön

Från Sohlbergsplassen:

Att arkitektur, landskapsarkitektur, design och konst kan användas för att berätta en historia.

Att en genomtänkt gestaltning kan hjälpa till att lyfta fram och belysa natur-, kultur och upplevelsevärden som annars kanske skulle ha missats.

Att arkitektur, landskapsarkitektur, design och konst kan användas för att bidra med nya upplevelser i naturmiljöer.

Att arkitektur, landskapsarkitektur, design och konst kan bidra till att skapa och ge en strak och tydlig identitet till en plats eller ett område.

Att ett tillägg på en plats kan göra upplevelsen till något nytt och bättre. Ett tillägg kan bidra till att förtydliga, förbättra och tillgängliggöra ett landskap, en miljö, ett natur- kultur-, och/eller upplevelsevärde.

Besöket resulterade också i förhållningssättet:

Ett tydligt och starkt formmässigt koncept och uttryck

Från Hamra:

Att tänka igenom människors rörelsemönster på platsen och inom området, att utforma och organisera utifrån hur besökare ska röra sig på platsen och inom området.

Att arbeta med gränser mellan fysiska rum, det byggda/anlagda och naturen och skapat olika zoner med varierad tillgänglighet inom området.

Att gestaltningen ska bidra till att det upplevs och känns lätt att ta sig ut i naturen.

Att i gestaltningen försöka uppmärksamma eller bidra till "aha- upplevelser".

Att i gestaltningen försöka förmedla information på ett nytt och innovativt sätt.

Besöket resulterade också i strategierna:

Fokus på utomhusmiljön

Skapa en tydlig och tillgänglig utgångspunkt

Sprida ut funktionen

Från Riverbed:

Att i gestaltningen arbeta med naturen och inte som ett motiv.

Att iscensätta med hjälp av gestaltning och tillägg bidrar till upplevelser samt till att belysa och informera om natur- och kulturvärden. Att skapa en gestaltning och tillägg som kan bidra till att väcka intresse, nyfikenhet och fascination för natur.

Att försöka förmedla natur- och friluftsområden på ett nytt och minnesvärt sätt. Få besökare att stanna upp för att se och känna. Ge möjlighet att aktivt uppleva natur med kropp och sinnen.

Att i gestaltningen försöka integrera och involvera besökaren i naturen, göra besökare delaktiga i naturen. Skapa möjlighet till delaktighet.

Att skapa interaktiva tillägg för att ge besökare möjlighet att vara aktiva besökare och betraktare av natur, dess värden, processer och upplevelser.

Besöket resulterade också i utgångspunkterna:

Fokus på delaktighet, inlevelse och naturstudier

Lyfta fram vad naturen gör snarare än hur den ser ut

Expedition Fermansbo

Sammanfattning – Naturreservatet Fermansbo urskog

Arbetets projektområde, naturreservatet Fermansbo urskog ligger i Västmanland och i den del av landskapet som präglas av en norrlandsterräng och av kulturområdet Berglagens bergs-, järn- och skogsbruk (Länsstyrelsen Västmanlands län 2007).

Naturreservatet är ett riskintresse för naturvård, och innehåller två Natura 2000- områden. Områdets stora myrkomplex Krokmosse pekas även ut som ett viktigt myrmarksområde i Sveriges nationella myrmarksplan (Länsstyrelsen Västmanlands län 2007).

Fermansbo urskog bildades 1984. Det har sedan dess utvidgats två gånger och är nu 354 hektar stort. Området har en omväxlande karaktär med olika naturmiljöer och en småkuperad terräng. Det är ett mosaiklandskap med små och stora våtmarker i de lågt liggande partierna. På de högre och torrare partierna i terrängen breder barrskogen ut sig. Gran dominerar på moränmarkerna och tall på det tunna och magra hållmarkerna (Länsstyrelsen Västmanlands län 2007).

Det som gör Fermansbo urskog speciellt är människans historiska aktivitet och påverkan i området. Aktiviteten, människans kulturpåverkan i området har varierat under det senaste århundradet. Det finns gamla skogsbestånd som under lång tid har fått växa och utvecklas fritt, dessa ses idag som naturskogslika. Sen finns det skogsbestånd som är präglade av dagens skogsbruk, dessa områden är homogena och innehåller yngre och likåldrade träd av samma art. I området går det att hitta spår från gamla kolbottnar, något som berättar att skogen i området för länge sedan användes för kolning. Naturreservatets myrmarker är generellt sett relativt opåverkade. Områdets stora mossar har långt tillbaka använts för myrslätter men har sedan dess fått växa fritt. Det finns också några få diken i området som tyder på att man någon gång har försökt att höja sumpskogsproduktionen (Länsstyrelsen Västmanlands län 2007).

De orörda äldre barrskogsbestånden och områdets myrmarkskomplex är sällsynta miljöer för regionen och södra Sverige. Sedan sommaren 2014 då Salabranden härjade i trakten är naturreservatets norra del en del av det enorma brandfält som skapades, som också är en sällsynt miljö då skogsbränder är ovanliga (Länsstyrelsen Västmanlands län 2007).

Fermansbo urskog innehåller många olika betydelsefulla naturmiljöer, så kallade nyckelbiotoper med värden och stukturer som är speciellt värdefulla för ovanliga och hotade arter samt för biotopernas eget naturvärde. Området har en rik biologisk mångfald och ett sällsynt växt- och djurliv, det innehåller många signalarter och rödlistade växter och djur (Länsstyrelsen Västmanlands län 2007).

Upplevelsen av naturreservatet ligger i områdets tre överordnade karaktärer och naturmiljöer, skog, myr och brandfält, i kontrasterna mellan dem, i deras säregna detaljer och i deras skiftningar med väder och årstid. Syftet med naturreservatet Fermansbo urskog är framförallt att bevara och utveckla den biologiska mångfalden, områdets olika naturmiljöer och arter. Det är också att säkra tillgången av natur för rekreation, friluftsliv och naturstudier och möta besökares behov av att få information om natur och möjlighet att kunna ta del av områdets naturvärden.

När det gäller den biologiska mångfalden handlar det om att värna och utveckla de naturvärden som är knutna till skogen, myren och brandfältet. Området ska formas och präglas av landskapets naturliga processer och den dynamik som normalt råder i ett naturområde utan påverkan av människan. Sen handlar det om att utveckla friluftslivet genom att tillgängliggöra naturen, naturreservatet, för att underlätta till besök samt att förmedla och informera om naturmiljöernas natur- och upplevelsevärden samtidigt som de upplevelsemässiga värdena som är förknippade med dessa bevaras.

Fermansbo urskog är och var redan innan Salabranden ett besöksmål för rekreation, friluftsliv och naturupplevelser. Dock är dagens entréer till naturreservatet otydliga och kopplingen mellan områdets olika naturmiljöer, dess värden, upplevelser och detaljer är svag. Det finns inte heller några tydliga eller utpekade målpunkter som lockar besökare vidare ut i området för att uppleva och upptäcka landskapet, förutom att naturen och brandfältet i sig kan locka till besök i området. Naturreservatets enda markerade naturled går endast genom skogen i den centrala delen av området, och efter branden har den kortats ner och dragits om på grund av säkerhetsrisken med att vistas på brandfältet. För att besökare ska få chans att uppleva områdets varierade karaktär måste de till stor del ströva ut fritt i området, genom skog, över myr och i kanten av brandfältet. Tyvärr kan terrängen inom naturreservatet bidra till att området kan upplevas som svårframkomligt och att vissa besökare kan se det som helt otillgängligt.

För att bättre möta behovet av tillgänglighet och information samt för att kunna erbjuda naturupplevelser för alla, bör Fermansbo urskog utvecklas så att alla besökare ges möjlighet att på något sätt ta del av området och dess landskap. Naturreservatets möjligheter finns i det existerande landskapet, i dess natur-, kultur- och upplevelsevärden och detaljer. Utmaningen ligger i kommunikationen och tillgängligheten.

Program för gestaltningen av Fermansbo urskog

Gestaltningen ska bidra till att området blir ett tydligare och tillgängligare besöksmål som underlättar och lockar till besök.

Gestaltningen ska bidra till att förbättra och utveckla tillgängligheten till och inom området så att alla besökare ges möjlighet att åtminstone upptäcka och uppleva någon del av området. Tillgängligheten ska utvecklas utifrån områdets och landskapets förutsättningar.

Gestaltningen ska bidra till att förmedla och informera om naturreservatets syfte, områdets olika naturmiljöer, dess natur- och upplevelsevärden, samtidigt som naturvärdena och de upplevelsemässiga värdena som är förknippade med dessa bevaras och skyddas.

Gestaltningen ska bidra till att koppla samman området och dess olika naturmiljöer, natur-, kultur- och upplevelsevärden och detaljer så att besökare kan upptäcka och uppleva hela landskapet, naturreservatets fulla potential.

Gestaltningen ska bidra till att locka och leda ut besökare i området för att uppleva och upptäcka det.

Gestaltningen ska bidra till att skapa ett område som vänder sig till olika besökare med olika intressen, erfarenheter och förutsättningar. Naturreservatet ska erbjuda både den oerfarna och den erfarna naturbesökaren något.

Gestaltningen ska bidra till att området upplevs som en helhet, den ska ge eller förtydliga och förstärka områdets identitet.

Sammanfattning – Gestaltningen och dess utgångspunkter

Min tolkning och sammanfattning av att gestalta i skyddade naturområden

Här kommer en egen tolkning och sammanfattning av att gestalta i skyddade naturmiljöer. Resonemanget grundas i litteraturstudien av naturvårdsverkets rekommendationer och riktlinjer i handboken *"Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning"* av Bengt Schibbye från 2007 och naturvårdsverkets rapport *"Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker"*, från 2015 och 2007. Det byggs också på upplevelser och iakttagelser under platsbesöken och platsstudierna av arbetets inspirations- och referensprojekt.

Tillgänglighet, upplevelse och service är viktiga aspekter att tänka på i gestaltningen av skydda naturområden. Genom gestaltning och arkitektoniska tillägg kan natur tillgängliggöras och bidra till att stimulera och underlätta för fler människor att besöka natur- och friluftsområden.

Olika områden har olika förutsättningar, till exempel olika natur, topografi, karaktär, upplevelser, sevärdheter, framkomlighet, olika mycket besökare med mera. Hur ett område utvecklas och utformas samt vilken grad av tillgänglighet, service, faciliteter och anläggningar som är lämpliga att genomföra i gestaltningen är en avvägning i varje enskilt fall utifrån det specifika naturområdets syfte, värden och upplevelser.

Att gestalta i skyddade naturområden handlar om att tillgängliggöra natur för besökare och förmedla områdets syfte, karaktär och upplevelser. Det handlar också om att skydda naturen från störningar och slitage genom att anlägga leder som reglerar var besökaren ska röra sig och medvetet leda besökare till intressanta platser utan att skada känsliga biotoper, vegetation och djurliv. Genom att i gestaltningen också tillföra information och service till naturen kan besöks- och naturupplevelsen berikas samt ytterligare bidra till att tillgängligheten ökar så att fler besökare kan ta del av skyddade naturområden.

Gestaltningen, dess utformning och tillägg ska förutom att göra det möjligt för fler att vistas i natur, bidra till upplevelsen av området. Det är viktigt att tänka på alla sinnen i gestaltningen och att välgjorda tillägg kan bidra till att berika besöket och förmedla en känsla och/eller upplevelse samt skapa nyfikenhet och engagemang för området och för natur i allmänhet.

Tilläggen bör lokaliseras och placeras så att natur-, kultur-, och upplevelsevärden i området uppmärksammas så att besökarens upplevelse berikas. Placeringen bör alltid anpassas till naturmiljö, sammanhang och aktivitet så att skyddsvärda naturvärden och upplevelser bevaras.

När det gäller gestaltningens utformning bör utgångspunkten för allt som byggs och anläggs vara förutsättningarna på platsen och dess karaktärsdrag, natur-, kultur-, och upplevelsevärden. Landskapets karaktär och särdrag ska lyftas fram och tydliggöras och det är därför viktigt att utgå från platsen själ, "genius loci" och att skapa en lokal anknytning i gestaltningen. Material bör väljas och anpassas till den aktuella naturmiljöns karaktär, natur och kultur eller de upplevelser som ska förmedlas och/eller förstärkas.

I gestaltningen bör man också väga in hållbarhet samt utformningens och tilläggens livslängd, miljöpåverkan och framtida underhåll i valet av lösningar och material.

Expedition Fermansbo

Idéförslaget Expedition Fermansbo är mitt förslag för utformningen av besöks- och informationsplats vid naturreservatet Fermansbo urskog. Ambitionen med förslaget är att gestaltningen ska bidra till att naturreservatet blir ett tydligare och tillgängligare besöksmål för alla. Ett besöksmål som ger närboende och allmänhet möjlighet att minnas den stora brandkatastrofen Salabranden samt se, uppleva och lära om Fermansbo Urskog olika naturmiljöer och de värden och upplevelse som är kopplade och förknippade till dessa.

Arbetet har handlat mycket om att försöka erbjuda och ge besöker upplevelser. Att genom gestaltning och olika tillägg lyfta fram och försöka iscensätta upplevelser inom naturreservatet för att väcka nyfikenhet och ett intresse för natur och det omgivande landskapet. Målet har inte varit att vetenskapligt förklara hur allt är eller hänger ihop, utan att ge aha-upplevelser, skapa möjligheter för delaktighet och plats för egna hypoteser. Gestaltningensmässigt har det inneburit att jag valt att skapa en utformning med fokus på iakttagelser och naturstudier.

Min upplevelse är att naturens processer påverkar oss mer än bilden av natur så därför har jag fokusera på att lyfta fram vad naturen gör snarare än att belysa hur den ser ut. Jag har i gestaltningen försökt lyfta fram de ständigt dynamiska och föränderliga processerna som pågår i naturen samt förmedla och uppmärksamma de olika skiftningarna, upplevelserna och detaljerna i naturreservatets olika naturmiljöer för att inte ge en stereotyp bild av natur.

Förslaget Expedition Fermansbo, utformningen av besöks- och informationsplatsen består av tre lager som ska bidra till att tillgängliggöra, belysa och informera om Fermansbo urskogs syfte, karaktär, värden och upplevelser.

Vision

Den övergripande ambitionen har varit göra Fermansbo urskog till ett tydligt och tillgängligt besöksmål som kan besökas av besökare med olika intressen, erfarenheter och förutsättningar. Ambitionen har också varit att skapa ett område med olika skikt av upplevelser med varierad tillgänglighet så att besökare med olika förväntningar och förkunskaper ska få en personlig naturupplevelse med sig från besöket i naturreservatet.

Syftet med gestaltningen har varit att försöka tillgängliggöra och förmedla naturreservatets natur, områdets syfte, karaktärsdrag, värden och upplevelser för alla besökare. Visionen har varit att skapa ett utomhusbesökscentrum, en besöks- och informationsplats där besöksupplevelsen helt och hållet är förlagd utomhus, för att området alltid ska upplevas som tillgängligt och för att tydligt belysa att det är naturen som är det centrala i besöksupplevelsen.

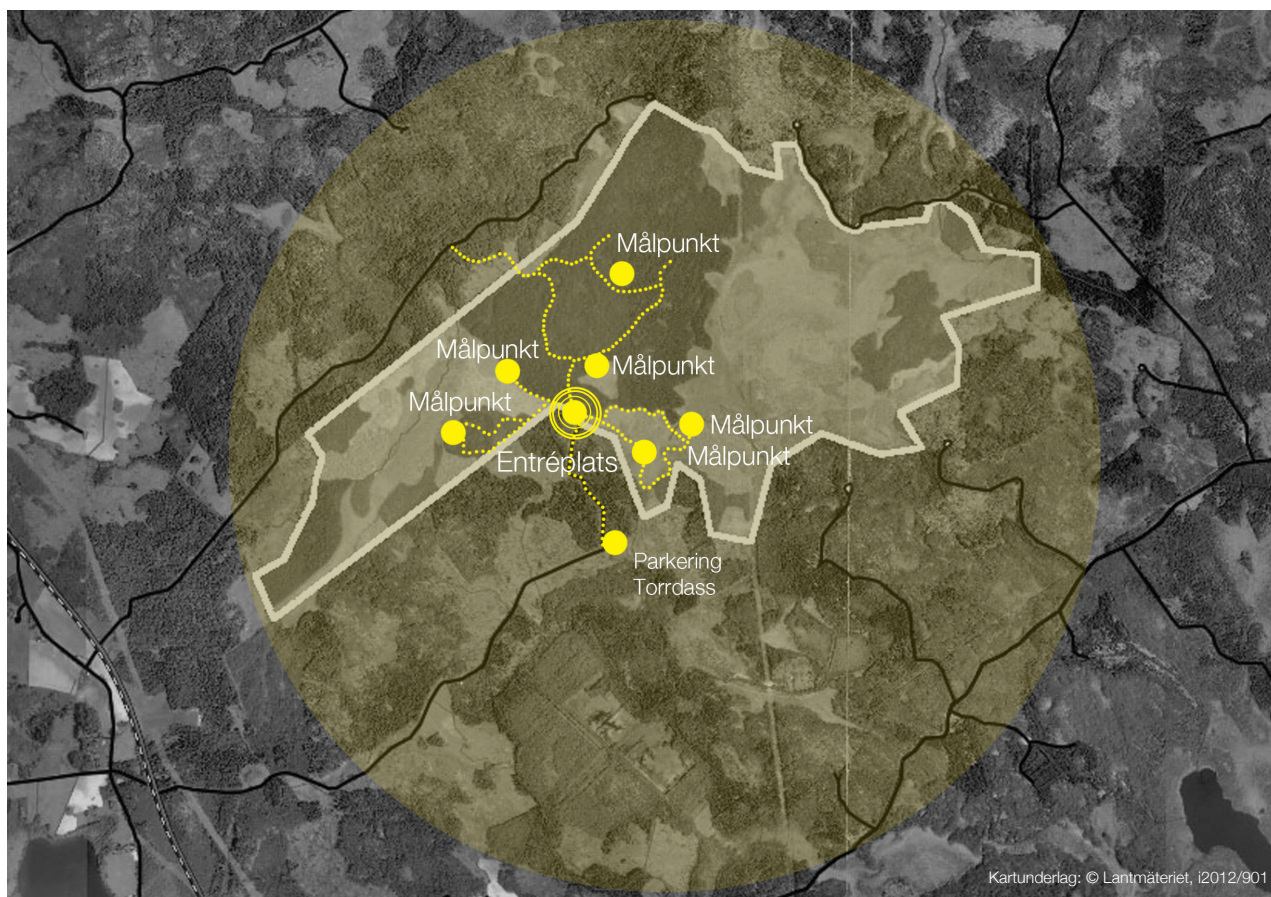

Illustration. Konceptkarta. Konceptet är att skapa en besöks- och informationsplats bestående av tre lager, en entréplats, naturleder och målpunkter. Dessa ska bidra till att tillgängliggöra landskapet och förmedla dess natur- och upplevelsevärden.

En strävan har också varit att gestaltningen ska koppla samman naturreservatets olika naturmiljöer och locka samt leda ut besökare i området för att upptäcka och uppleva landskapet. Målet har varit att gestaltningens olika lager och skikt ska bidra till att tillgängliggöra, belysa och förmedla landskapet och dess värden på ett sådant sätt att besökare ges möjlighet att ta del av naturreservatet med hela sin kropp och alla sina sinnen. Utformningen och tillägg ska också ge besökare möjlighet till att både betrakta och vara den del av landskapsupplevelsen.

När det gäller tillgänglighet har visionen varit att skapa tillgänglighet för alla i den mån det varit möjligt utifrån naturreservatets förutsättningar och naturvärden. Det har i gestaltningen handlat om att tillgängliggöra området genom gestaning med hjälp av olika tillägg så att alla besökare ges möjlighet att kunna ta sig till naturreservatet och sedan vidare ut i området. En avsikt har varit att skapa möjlighet och förutsättningar för att alla besökare åtminstone kunna ta sig ut i någon del av området för att upptäcka och uppleva.

Visionen för att förmedla naturreservatets syfte, karaktär, värden och upplevelser har i gestaltningen handlat om att sätta naturreservatets utomhusmiljö, natur, landskap i fokus av gestaltningen. Mer specifikt har det handlat om att lyfta fram, belysa och samtidigt bevara olika existerande och specifika natur-, kultur- och upplevelsevärden inom naturreservatet genom gestaltningen och speciella tillägg.

Koncept

Det övergripande konceptet för gestaltningen har varit att locka och leda ut besökare i naturreservatet och låta dess omgivning och landskap tala för sig själv. Naturen ska ständigt vara närvarande och vara en del av gestaltningen.

Konceptet för att göra Fermansbo urskog till ett tydligt och tillgängligt besöksmål som tillgängliggör och förmedlar naturreservatets natur, områdets syfte, karaktärsdrag, värden och upplevelser har varit att skapa en besöks- och informationsplats bestående av tre lager, en entréplats, naturleder och målpunkter.

Lagren bidrar till att tillgängliggöra naturreservatet för fler, koppla samman områdets olika naturmiljöer samt till att förmedla och uppmärksamma olika karaktärer, värden och upplevelser i naturreservatet. De olika tilläggen bidrar också till att registrera besökarens rörelse till och inom området för att begränsa slitage, störningar och skador på områdets naturmiljöer och naturvärden.

Tillägen är placerade och utformade så att de underlättar besökarens viste och så att de ges chans att ta del av naturreservatets syfte, naturmiljöer, upplevelser och detaljer.

Gestaltningens lager

Gestaltningsförslaget för besöks- och informationsplats vid Fermansbo urskog bestående av tre lager, en entréplats, naturleder och målpunkter. De ska tillsammans bidra till att tillgängliggöra, belysa och informera om Fermansbo urskogs syfte, karaktär, värden och upplevelser för besökare.

Entréplatsen

Fermansbo urskogs entréplats ska bidra till att naturreservatet blir ett tydligt och tillgängligt besöksmål. Den ska underlätta och locka till besök och vara en tydlig och tillgänglig entré, en samlings- och mötesplats till naturreservatet. Entréplatsen är den naturliga utgångspunkten för besöket i naturreservatet och informerar besökare om områdets syfte, värden och upplevelser samt guidar och lockar dem vidare ut i området för att uppleva och upptäcka. Platsen fungerar också som rastplats och väderskydd.

Naturleder

Vandringen genom naturreservatet är en del av upplevelsen av Fermansbo urskog och ger besökare möjlighet att komma i kontakt med områdets natur. Förslaget innebär ett antal nya naturleder inom naturreservatet för att öka och förbättra tillgängligheten i området. Några av lederna är helt tillgänglighetsanpassande så att alla besökare ges chans att ta del av något område inom naturreservatet. Naturlederna leder ut besökare i landskapet, de förmedlar på så sätt landskapet och vandringens upplevelse präglas av landskapets skiftningar i naturmiljöer och detaljer. De regisserar besökarens vandring och kanaliserar besökare till utvalda miljöer och målpunkter för att skydda känsliga markskikt från slitage och för att inte störa eller skada känsliga biotoper, vegetation och djurliv.

Naturlederna bidrar till att koppla ihop naturreservats olika naturmiljöer och målpunkter med entréplatsen.

Målpunkter

Det sista lagret i förslaget är målpunkterna. Ett antal målpunkter som är kopplade till existerande värden, upplevelser och detaljer i de olika naturmiljöerna är utplacerade i naturreservatet. De skapar destinationer i landskapet med varierade funktioner som erbjuder och belyser olika upplevelser samt lyfter fram olika värden och detaljer. Målpunkterna uppmärksammar och för besökare närmare olika natur-, kultur-, och upplevelsevärden och bidrar då också till att förtydliga dessa. Deras utformning varierar i uttryck och funktion beroende på upplevelse och plats i naturreservatet. De fyller funktioner som rastplats, klimatskydd, gömsle, utkik, fågeltorn, mätsticka, möbel med mera. Andra funktioner är att underlätta naturstudier, rekreation samt att lyfta fram utblickar och vyer i landskapet.

Målpunkterna är platser, upplevelser att upptäcka inom naturreservatet. De kopplas ihop med entréplatsen genom områdets naturleder.

De olika tilläggs funktioner:

Entréplatsen

Tydlig och tillgänglig entré
Utgångspunkt
Samlings- och mötesplats
Informationsplats
Rastplats
Väderskydd

Naturlederna

Tillgängliggör
Förmedlar
Regisserar besökarens vandring
Kopplar samman naturreservatet

Målpunkt - Brandfältet

Naturstudier
Tillgängliggör
Mätsticka
Väderskydd

Målpunkt - Mossen

Naturstudier
Rastplats

Målpunkt - Trämlinjen

Naturstudier

Målpunkt - Fågeltornet

Naturstudier
Utkiks- och fågeltorn
Gömsle
Värme- och övernattningsstuga
Rastplats
Väderskydd

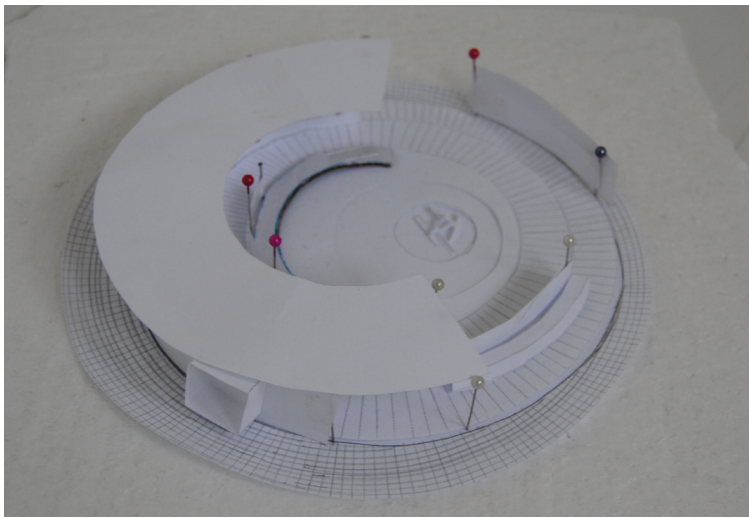

Bild. Konceptmodell, Entréplatsen med tak. Entréplatsen bidrar till att skapa en tydlig och lättillgänglig entré till Fermansbo urskog.

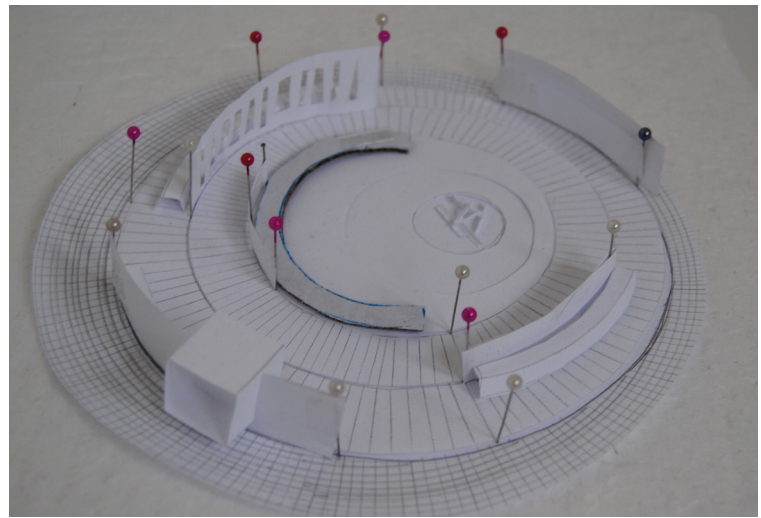

Bild. Konceptmodell, Entréplatsen utan tak. Entréplatsen är den naturliga utgångspunkten för besöket i Fermansbo urskog och guidar besökare vidare ut i området.

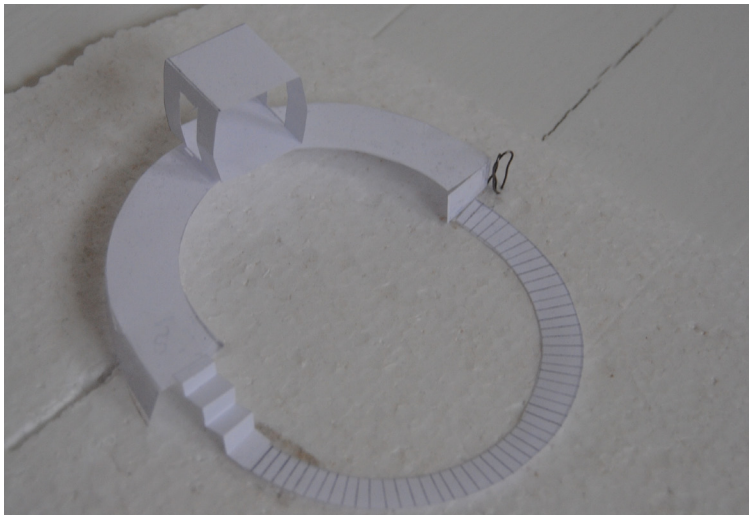

Bild. Konceptmodell, Brandfältet. Målpunkten tillgängliggör ett säkrat område på brandfältet. Funktionen är att belysa och underlätta naturstudier av brandfältets ekologiska succession.

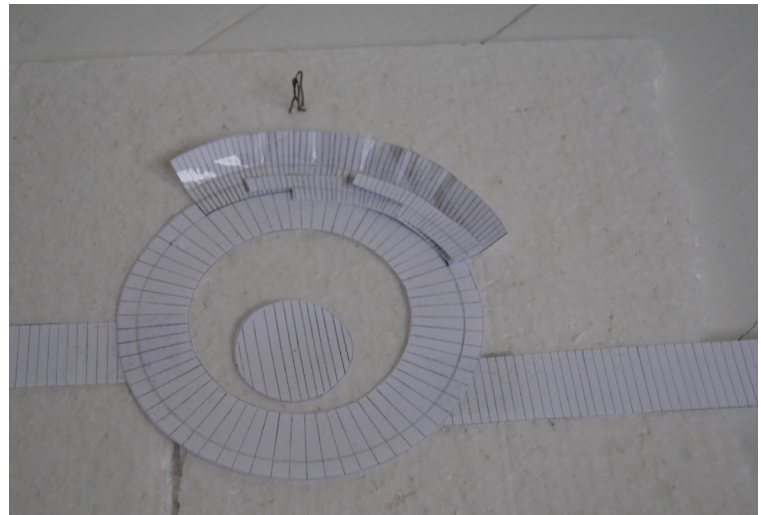

Bild. Konceptmodell, Mossen. Mossens funktion är att underlätta naturstudier av myrmarkens flora och fauna samt att erbjuda sittplatser för att vila.

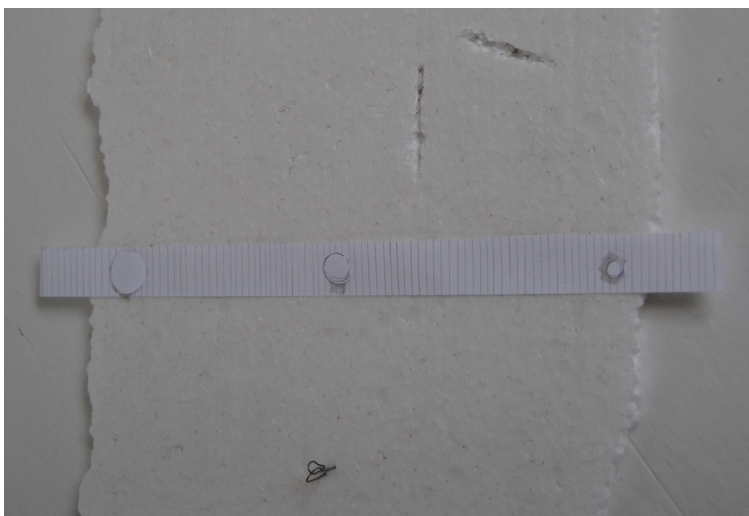

Bild. Konceptmodell, Trädlinjen. Trädlinjens funktion är att underlätta för naturstudier. Målpunkten uppmärksammar likåldriga träd i olika naturmiljöer.

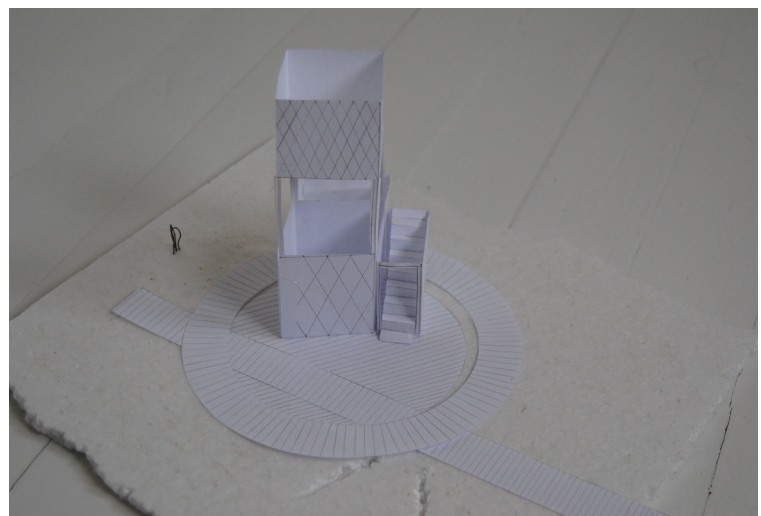

Bild. Konceptmodell, Fågeltornet. Fågeltornets funktion är att underlätta naturstudier, främst i form av fågelskådning. Det är även ett gömsle, fågeltorn, värme- och övernattningsstuga, rastplats och väderskydd.

Gestaltningens strategier

Gestaltningens tre lager men också de strategier som ligger till grund för gestaltningen av Fermansbo urskog för att tillgängliggöra landskapet och dess natur-, och upplevelsevärden är inspirerade av utformningen i Hamra nationalpark. Hamra är utformat på ett genomtänkt och medvetet sätt så att områdets natur-, kultur-, och upplevelsevärden tydligt förmedlas men också bevaras.

Mina strategier har varit att sätta fokus på utomhusmiljön, skapa en central tillgänglig utgångspunkt och samlingsplats samt sprida ut funktioner i området.

En strategi i Hamra är att naturen, utomhusmiljön är satt i fokus genom att hela besöksupplevelsen helt och hållet är placerat utomhus. Alla funktioner och tillägg är utomhus och markerar tydligt att det är naturen, landskapet och dess värden som är i fokus och utgångspunkt för upplevelsen av området. Allt blir också tillgängligt för alla under årets alla dagar, oavsett tid på dygnet. I förslaget Expedition Fermansbo valde jag också att placera de flesta av alla tilläggen och funktionerna utomhus inom naturreservat för att tydligt belysa utomhusmiljöns vikt och öka tillgängligheten för besökare. En förhoppning var också att stimulera utomhusaktiviteter. Visionen i förslaget var att skapa en besöks- och informationsplats där allt finns tillgängligt utomhus, ett ”utomhusbesökscentrum”. Beroende på naturområdets användning finns det ibland skäl till att komplettera områden med en inomhusmiljö, en bonusfunktion som framför allt berikar besöket under dåligt väder och om områdets ska används vintertid. Där av målpunkten Fågeltornet i förslaget som också underlättar skådning av fåglar och andra djur. Enligt mig är och bör en inomhusmiljö ses som ett bonustillägg som väljs utifrån områdets funktioner och användningar. Slutsatsen av denna strategi är att landskapet ska vara i fokus och att gestaltningen och dess tillägg ska bidra till att visa på detta. Landskapet och dess värden och upplevelser ska tala för sig själv. Där av är entréplatsen och målpunkterna anpassade och utformade efter olika natur- och upplevelsevärden inom naturreservatet.

Den andra tydliga strategin i Hamra är områdets centrala och lättillgängliga startpunkter och samlingsplatser, entréplatserna. De är tydliga och lättillgängliga entréer som är anslutna till den befintliga stukturen i området. Information och olika servicefunktioner är samlade till dessa platser som är tydliga utgångspunkter för besöket, då även områdets naturleder utgår därifrån. Deras utformning och organisation av tillägg gör att områdets karaktär och terräng blir tillgänglig för alla vid dessa platser. I gestaltningen av Fermansbo är ett av de stora tilläggen som ska bidra till att tillgängliggöra, belysa och förtydliga naturreservatet och dess naturmiljö också en entréplats. Ambitionen har varit att platsen ska ge alla besökare ett positivt första intryck och en känsla av området och dess karaktär, natur och kultur. Den ska vara en naturlig samlingspunkt och en tydlig utgångspunkt som underlättar orienteringen i området och slussar ut besökare i naturen. I naturreservatet är terrängen sådan att personer som har svårt att ta sig fram på ojämna underlag kan ha svårt att ta sig ut i området. Då området inte heller kan tillgängliggöras utan att göra för stor skada på mark och naturmiljöer i naturreservatet har det känts extra viktigt att entréplatsen är tillgänglig för alla och bidrar till att belysa områdets karaktär och natur- och upplevelsevärden. Oavsett hur terrängen ser ut anser jag att det är viktigt att entréer till

naturområden är tillgängliga och att natur- och upplevelsevärden är i fokus av utformningen så att naturen blir tillgänglig för alla att uppleva. Efter att ha genomfört ett antal platsbesök och platsstudier i olika skyddade naturområden upplever jag att entréplatsen i sig är den strategiskt viktigaste platsen att utforma. Entréplatser bör ge alla besökare möjlighet att få kontakt och få informera om landskapets natur och kultur. De borde i sin utformning och organisation bidra till att skapa nyfikenhet och locka människor att ta sig vidare ut i naturen. Slutsatsen är att entréplatser ska tilltala och möjliggöra för fler att besöka naturområden, bidra till att både underlätta och berika besöket.

Den sista strategin från besöket i Hamra som inspirerat utformningen är att sprida ut funktioner i området. Längst med naturlederna i Hamra finns utplacerade målpunkter som på olika sätt uppmärksammar existerande natur-, kultur-, och upplevelsevärden i landskapet genom sin användning och funktion. Målpunkterna är destinationer och fokuspunkter i landskapet som locka ut besökare i området för att belysa samt informera om faktiska värden, upplevelser och detaljer inom nationalparken. Vandringen till och från dessa bidrar också med en rad olika naturupplevelser. Så för att ytterligare tillgängliggöra naturreservat Fermansbo urskog och lyfta fram naturvärden och upplevelser använde jag mig också av målpunkter i gestaltningen. Målet har varit att utforma dem så att de ger besökare alternativ till att antingen betrakta naturen, landskapet eller att aktivt bli en del av landskapsupplevelsen. Målpunkterna i förslaget lyfter fram de natur-, kultur och upplevelsevärden och detaljer som efter platsbesök och platsanalyser i naturreservatet ansetts intressanta att uppmärksamma. De är också tänkta att bidra till att koppla ihop områdets olika naturmiljöer. Att skapa och iscensätta upplevelser i naturområden ser jag som något positivt för besöksupplevelsen samt ett sätt att göra besökare nyfikna på att ta sig ut i naturen på egenhand. Efter besöket i Hamra och på Sohlbergsplassen upplevde jag att det finns pedagogisk potential i att informera besökare om natur- och upplevelsevärden som samtidigt är kopplade till verkliga upplevelser, något som jag tror förankrar kunskap på ett djupare plan. Målpunkter kan användas som ett redskap för att underlätta egna naturstudier. Genom att sprida ut funktioner, målpunkterna i naturområden kan man möjliggöra för fler besökare att uppleva natur. Vandringen till och mellan målpunkterna ger besökare möjlighet att ta del av landskapet och dess naturmiljö i betydligt större utsträckning än om alla funktioner hade samlats på en plats eller i en eller flera byggda volymer, som jag upplevde vid mitt besök vid Naturum i Fulufjället. En positiv effekt av strategin är också att om man arbetar med stora projektområden bidrar den till att bryta ner området i delområden.

Förutom att dessa strategier har använts för att tillgängliggöra och förmedla naturreservatet, har de också gett mig idéer och tagit mig vidare i tankar om zoner, organisering och utformning av naturreservatet under arbetets gång.

Gestaltningens förhållningssätt

När det gäller att ha ett förhållningssätt för form, material och arkitektoniskt uttryck anser jag att det handlar om att förmedla och åskådliggöra landskapets karaktär, natur och kultur. Det är viktigt att utgå ifrån platsens själ och tilläggens funktion och syftet i gestaltningen.

Efter de olika platsbesöken och platsstudierna av arbetes inspirations- och referensprojekten har jag noterat att det finns två olika tillvägagångssätt för att förmedla landskapet och åskådliggöra natur genom gestaltning och landskapsarkitektur.

Ett förhållningssätt, det som jag upplever som vanligast är att försöka kamouflera sitt tillägg i naturmiljön för att inte förändra eller påverka den befintliga naturmiljön och landskapsbilden. Både utformningen i Fulufjäll och Hamra bedömer jag har som mål att smälta in i sin miljö och omgivning. Ett annat förhållningssätt är arkitektur som tydligt sticker ut i förhållande till miljöns karaktär på ett sådant sätt att det antingen bidrar till att kontrasterar eller accentuera omgivningen. Norges turistvägar är enligt mig ett lyckat referensprojekt där arkitektur ofta kontrasterar naturen och landskapet och bidrar till att både tillgängliggöra, lyfta fram samt förstärka natur- och upplevelsevärden. Enligt min mening kan det ses som ett normbrytande projekt som har ett moderniserat förhållningssätt till hur arkitektur och natur kan integreras. Det bidrar också till att landsbygd och glesbygd får nutida arkitektur, något som jag upplever som positivt. Jag tycker även att planeringen och utformningen av Hamra nationalpark bryter mot de traditionella normerna och bidrar till en modernisering även om den utformningen smälter in i sin kontext.

De finns båda för- och nackdelar med de olika förhållningssätten. Jag tänker att valet beror på sammanhang och vilken ambition som finns med området och gestaltningen. Ibland kan kanske en kombination av kontrast och kamouflage vara den bästa. Oavsett vilket förhållningssätt man väljer så anser jag att det viktigaste är att gestaltningen respekterar och relaterar till naturen och dess värden samt upplevelser. Gestaltningen ska bidra till att stärka och ge besökare en helhetsbild och känsla av området.

Under arbetat har jag upplevt det kan vara svårt att motivera en innovativ och otraditionell utformning som i form och uttryck sticker ut och tydligt kontrasterar mot landskapet i ett skyddat naturområde, just på grund av att man måste kunna motivera tillägget, och då framför allt det visuella ingrepp ett sådant förslag skulle kunna innebära. Det ligger inte innanför den traditionella normen för det som utformas inom naturområden, som till stor del enligt mig handlar om att smälta in och göra så få tillägg som möjligt. En risk med att utforma ett för innovativt och kontrasterande förslag är att tilläggen kan bli arkitektoniskattraktioner istället för att vara tillägg som kompletterar naturområdet, dess naturmiljöer och upplevelser.

Mitt form- och uttrycksmässiga förhållningssätt är en blandning av att smälta in och sticka ut i förhållande till naturen i Fermansbo urskog. Jag ansåg att en utformning som både kamoufleras och accentuerar passade bäst eftersom naturreservatets olika naturmiljöer och karaktärer kan användas och präglas i gestaltningen. Genom att form, material och detaljer på de tillägg jag gjort är inspirerade och tagna ur det omgivande landskapet och områdets kultur, så som till exempel specifika natur- och upplevelsevärden och de historiska kolbottnarna blir utformningen till viss utsträckning att smälta in i sitt

sammanhang. Ett sätt att bryta och kontrastera mot Fermansbos natur i gestaltningen, likt utformningen av Sohlbergsplassen har varit att använda sig av för naturreservatet ovanlig och stark form, en knallgul färg och nya material.

De historiska kolbottnarna som är en symbol för människans påverkan i området har inspirerat den runda formen som använts i utformningen av både entréplatsen och de flesta av förslagets målpunkter. På grund av den runda formen och de otraditionella tilläggen kontrasterar utformningen av tilläggen mot naturen och mot vad som vanligtvis görs i naturområden. Gestaltningen har ett tydligt och starkt formmässigt koncept. Man kan tydligt se och uppleva gränsen mellan de nya tilläggen, de anlagda, och den orörda naturen, naturreservatets landskap. Gränserna och kontrasterna bidrar till att förtydliga tilläggen i relation till det omgivande landskapet och på så vis bidra till att sätta naturen i fokus av upplevelsen av området.

Avslutningsvis

Sammanfattningsvis är jag nöjd med gestaltningsförslaget Expedition Fermansbo och hur strategierna och förhållningssätten applicerades i förhållande till naturmiljön i naturreservatet Fermansbo urskog. Gestaltningen ger enligt mig människor tillgänglighet till landskapet och bidrar till att förmedla och informera om områdets syfte och natur- och upplevelsevärden. Utformningen och tilläggen bidrar också till att stärka naturreservatens identitet och bidrar till att området upplevs som en sammanhållen helhet. En slutsats är att landskapet, dess förutsättningar, karaktär, natur och kultur bör vara utgångspunkt för hur arkitekturen ska utformas och organiseras. Att gestalta i natur- och friluftsområden upplever jag som platsspecifikt och situationsanpassat. Det finns inga standardlösningar, något som är en framgångsrik lösning i en miljö kan upplevas och bli helt fel i en annan.

Reflektion

Förslaget utifrån frågeställningen

Hur kan en besöks- och informationsplats vid naturreservatet Fermansbo urskog utformas för att bidra till besöksupplevelsen, locka ut besökare i naturen, informera om dess naturvärden och förtydliga naturreservatets upplevelsevärden?

Svaret på den här frågeställningen är också syftet med detta arbete, att ta fram ett visionärt gestaltungsförslag för en besöks- och informationsplats som tillgängliggör landskapet och dess naturvärden vid naturreservatet Fermansbo Urskog. Att genom gestaltning och landskapsarkitektur bidra till besöksupplevelsen samt belysa och informera om landskapet och dess naturvärden.

Jag svarar på frågan med mitt förslag, Expedition Fermansbo, men utformningen skulle givetvis kunna se helt annorlunda ut och ändå besvara den. För allt gestaltat är subjektivt, vem jag är som person, vilka referenser och vilken kunskap jag har är bara några saker som formar och avspeglar sig i gestaltningen.

De tillägg som jag gjort i gestaltningen av besöks- och informationsplatsen är en tydlig och tillgänglig entré, nya naturleder, samt ett antal målpunkter inom naturreservatet. Om gestaltningen, tilläggen kommer att bidra till besöksupplevelsen och locka besökare att ta sig ut i området är svårt att svara på utan att verkställa förslaget. Nu kan jag bara anta ett svar och jag tror att utformningen och tilläggen i naturreservatet skulle bidra till både besöksupplevelsen och till att uppmuntra besökare att ta sig ut i naturen och lära sig om natur.

Gestaltningen tillgängliggör fler delar av naturreservatet samt ger fler besökare möjlighet att ta del av området genom att vissa delar helt tillgänglighetsanpassats. Lederna och spängerna skapar bra förutsättningar för alla att tryggt och säkert kunna ta sig ut i någon del av naturreservatet utifrån sina egna förutsättningar.

Jag anser även att upplevelsevärden i området lyfts fram och tydliggörs genom gestaltningen. Dels på grund av att de var svåråtkomliga innan, men också för att utformningen tar fasta på de olika naturmiljöernas kvalitéer. Tilläggens varierande funktioner och grader av service bidrar också till besöksupplevelsen och till att både informera och uppmärksamma områdets natur- och upplevelsevärden.

En ambition är att tilläggens utformning ska underlätta och bidra till naturkontakt och naturstudier. Strävan har varit att skapa målpunkter som gör det möjligt för människor att få information om ett natur- eller upplevelsevärde kopplat till en kroppslig och sinnlig upplevelse. Jag tror nämligen detta kan bidra till att beröra människor mer och att informationen förankras på ett djupare plan. Utformningen, då framförallt av målpunkterna, är tänkta att fungera som ögonöppnare för naturreservatets naturvärden och bidra till att fler får intresse och förståelse för värdet av att bevara och visa hänsyn för vår natur och miljö.

Min syn på att bevara den biologiska mångfalden är att det generellt sätt handlar om att värna om alla arter och miljöer, oavsett om de är hotade eller inte. Det jag vill belysa med min gestaltning är att naturen, dess växter, djur, små detaljer och processer är viktiga och att det behövs en variation av olika naturmiljöer, ekosystem och näringskedjor för en hållbar

utvecklig och ett hållbart samhälle.

Tidigt i arbetet försökte jag välja ut några värden och upplevelser som kunde lyfta fram och representera de olika naturmiljöerna som finns inom naturreservatet. Urvalet baserades på hur lätta de kan vara att känna igen och uppleva, om de kan ge någon ”aha – upplevelse”, nyfikenhet eller spänning, om det finns en intressant historia bakom värdet eller upplevelsen. I gestaltningen har jag tänkt mycket på att försöka undvika att ge en stereotyp bild av naturen och istället lyfta fram dynamiken och föränderliga processer. Att fokusera på att lyfta fram vad naturen gör mer än hur den ser ut. Min upplevelse är att naturens processer påverkar oss mer än bilden av natur.

Då jag inspirerats och utgått mycket från generella rekommendationer och riktlinjer från Naturvårdsverket om hur naturmiljöer gestaltas och utformas har det varit viktigt för mig att i gestaltningen arbeta med att addera, omforma och lyfta fram de utvalda kännetecknen inom naturreservatet. En kopia av hur naturområden vanligtvis utformas skulle annars ha varit möjlig. Jag har lagt fokus på att lyfta fram värden som har en koppling till landskapets natur och kultur, koppling till den omgivande naturen och kulturmiljön i trakten. Jag har tagit in och respekterat naturreservatets natur, kultur och upplevelser och låtit dem prägla gestaltningen. Ett resultat av det är att jag låtit material och uttryck inspireras av det lokala, traktens kultur och att naturvärden och upplevelser har inspirerat utformningen och olika funktioner i gestaltningen.

Jag har i gestaltningen ständigt försökt att tänka på att det som adderas, de gjorda tilläggen måste behandlas som delar av en helhet för att bidra till en positiv besöksupplevelse och till att skapa en gemensam och tydlig identitet för hela naturreservatet. Jag har lagt stor vikt vid hur tilläggen skulle kunna komma att påverka upplevelsen av landskapet, såsom rumslighet, karaktärer med mera. Entréplatsen och målpunkterna bidrar med något som för området kan ses som dramatiska och formmässigt tydliga rumsligheter men då de samtidigt subtilt relaterar till den omgivande naturen och traktens kultur föreställer jag mig att det blir en spännande och trivsamt kontext att upptäcka och vistas i.

Gestaltningsarbetet har till stor del handlat om att tillgängliggöra befintliga natur-, kultur- och upplevelsevärden på ett sådant sätt att de både bevaras och lyfts fram så att besökare upplever att områdets natur är i fokus. Att hantera och lyfta fram naturreservatets syfte, biologisk mångfald, skiftande naturmiljöer och olika natur- och upplevelsevärden under ett och samma gestaltungsförslag har varit en stor utmaning. Förhoppningen är att utformningen bidrar till att erbjuda besökare med olika intressen, erfarenheter och förutsättningar ett skikt av upplevelser med varierad tillgänglighet, samt att de upplever att de själva eller tillsammans kan bestämma förhållningssätt kring hur området ska användas och upptäckas under besöket. Att de känner sig delaktiga i upplevelsen av området och att utformningen och dess tillägg skapar förutsättningar till inlevelse i landskapet, dess historia och berättelser. Den övergripande ambitionen är att gestaltningen, idéförslaget Expedition Fermansbo ska bidra till att generera kunskap och en fördjupad förståelse för naturen eller väcka ett naturintresse.

Gestaltning och landskapsarkitektur i skyddad natur

Jag upplever att naturreservatet Fermansbo Urskog har potential att bli ett ännu tydligare och attraktivare natur- och friluftsområde. Genom att utveckla tillgängligheten och de sociala värdena i samklang med områdets syfte, biologisk mångfald och områdets natur- och upplevelsevärden med hjälp av gestaltning och landskapsarkitektur skulle området kunna bli besöksvänligare. Att arbeta med naturreservatets identitet och syfte som koncept och addera och forma dess värden till ett annat uttryck kan bidra till att förmedla och förstärka områdets egenvärde. Något som i sin tur kan göra att besökare och allmänhet ser på området och naturen med nya ögon och med större engagemang, som jag på olika sätt har sett prov på i mina referensprojekt. Dock är det viktigt att komma ihåg att syftet med att gestalta i ett naturreservat är inte bara att attrahera besökare, turister till platsen. Området är i första hand ett naturreservat som ska bevara naturvärden och samtidigt fungera som ett rekreations- och friluftsområde för människor, allmänheten. Det hade varit intressant att fortsätta utveckla gestaltningen och ett moderniserat förhållningsätt till gestaltning i skyddad natur.

En utgångspunkt i gestaltningen av besöks- och informationsplatsen har varit att utmana och försöka modernisera det som jag upplever som ett traditionellt förhållnings- och synsätt på gestaltning och utformning av skyddade natur- och friluftsområden. En utformning som oftast består av en enklare anlagd entré som fungerar som utgångspunkt för besöket i området. Dessa platser består vanligtvis av en eller flera informationsskyltar med orienterande och naturvägledande information, en naturstig som slingar sig igenom området och eventuellt en enklare rastplats. Mycket på grund av tradition tror jag att utformningen av natur- och friluftsområden till stor del efterliknas äldre tidens byggnader, anläggningar och utryck. Anpassade efter sin tids kunskap, behov och möjligheter.

Det har under arbetets gång varit nödvändigt att ta reda på i vilken utsträckning och på vilket sätt olika tillägg i naturmiljöer kan motiveras, något som jag gjorde i min bakgrundstudie genom litteraturstudier och studier av olika referensprojekt. Jag har inte studerat frågorna ingående då arbetet är gestaltande men mitt arbete motiverar en diskussion om gestaltning och landskapsarkitektur i skyddade naturmiljöer i relation till behov, påverkan och landskapsarkitekters roll.

Behov

Under arbetet har jag fått förståelse för att skyddade naturområden är betydelsefulla friluftsområden med höga biologiska värden. En del av naturvårdsarbetet är att tillgängliggöra dessa värden för allmänheten. Målet för arbetet är att underlätta vistelsen i naturen, utveckla friluftslivet och att informera om vikten av att bevara natur för biologisk mångfald.

Skyddade naturområden som vanligtvis är besöks- och turistmål har en stor pedagogisk potential i att informera och förmedla naturens betydelse och olika naturmiljöers värden. Min uppfattning är att denna potential inte riktigt utnyttjas idag, utan att naturvård till stor del handlar om att vårda och bevara. För ett behov är att säkerställa biologisk mångfald, känsliga biotoper, växt- och djurliv inom dessa områden. Ett enkelt sätt att göra det på är att lämna naturen orörd. Att inte tillgängliggöra naturområden för allmänheten för att skydda områdena från mänsklig påverkan, slitage och undvika att känsliga värden förstörs. Men förlängningen av detta skulle kunna innebära att allmänheten inte förstår eller har någon verklig relation till varför naturvård eller bevarandet av naturmiljöer finns eller behövs. Så ett annat behov är att människor måste kunna ta del av dessa miljöer och områden för att få en verklig förståelse för betydelsen av att värna om natur och miljö. Ett behov som kan tillgodoses genom att tillgängliggöra naturområden med hjälp av planering, gestaltning och landskapsarkitektur. Naturen i sig behöver inte arkitektur, men arkitekturen kan hjälpa besökare att förstå naturens värde och betydelse.

Att planera och tillgängliggöra naturområden är alltså viktigt för att både främja friluftsliv och för att skydda naturen. Med en medveten och genomtänkt planering och gestaltning av naturområden kan både naturmiljöer och dess natur- och upplevelsevärden skyddas och bevaras. Samtidigt som de tillgängliggörs och pedagogiskt lyfts fram. I gestaltning handlar det om att kanalisera och regissera besökarens rörelse inom det specifika området, i syfte att minimera påverkan på naturen och att exponera besökaren för dess värden och upplevelser. Varje område är unikt så vilka tillägg som görs för att tillgängliggöra och underlätta besöket bör bedömas utifrån det enskilda området och dess förutsättningar.

En lägsta nivå på det som gestaltningen ska erbjuda är enligt min uppfattning en tydlig och tillgänglig entré med naturleder och ett väl avvägt serviceutbud. Gärna en tillgänglighetsanpassad led om landskapets förutsättningar tillåter det. Då terrängen i Fermansbo urskog på många ställen är svårframkomlig och svår att helt tillgänglighetsanpassa valde jag att med hjälp av spänger tillgängliggöra delar av det största myrkomplexet inom naturreservatet. Det skapar bra förutsättningar för alla att kunna ta del av naturen på ett sätt som upplevs som tryggt och säkert. Det är också viktigt att gestaltningen, utformning bidrar till att tydliggöra naturområdets karaktär och särdrag.

En slutsats av det här arbetet är att gestalta inom skyddade naturmiljöer handlar mycket om att förstå och fånga upp varje områdes syfte och naturvärden, och att inte generalisera. Det handlar om att tolka den specifika platsens karaktär, egenskaper och behov för att sedan omsätta dessa på ett platsspecifikt sätt. För att ge besökare med olika förväntningar och förkunskaper en positiv upplevelse från natur- och friluftsområdet är det också viktigt att ha förståelse för deras förväntningar och behov.

Påverkan

Vid gestaltning i skyddade naturmiljöer är det viktigt att utforma och organisera på ett sätt som begränsar skador och slitage, så att inte känsliga biotoper, växt- och djurliv tar skada. Det är svårt att veta om min gestaltning skulle påverka den biologiska mångfalden och områdets natur- och upplevelsevärden negativt, däremot så kan den bidra till att informera och förtydliga vikten av dessa värden.

Jag har under arbetets gång sett ett behov av att modernisera bilden av gestaltning inom skyddade naturområden. Att försöka skapa och öppna upp för en mer ”vågad” och innovativ utformning och landskapsarkitektur som bryter mot normen och den traditionella bilden av att planera och utforma natur- och friluftsområden. Med hänsyn till naturvårdsverkets rekommendationer och riktlinjer i handboken *”Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning”* av Bengt Schibbye från 2007 och naturvårdsverkets rapport *”Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker”*, från 2015 och 2007 har jag haft ambition att undersöka och testa alternativa lösningar utan att tänka så mycket på om de är praktiskt genomförbara eller inte.

Mitt förslag är relativt platskrävande i och med den utspridda utformning, men hur och i vilket sammanhang de nya tilläggen och anläggningarna genomförs har stor betydelse för den faktiska påverkan de kommer ha på områdets naturmiljöer. Jag kan se betydelsen av att ha en tydlig och genomtänkt plan över hur anläggandet och byggandet av konstruktioner i en skyddad naturmiljö ska gå till så att negativa ingreppen i naturen kan minimeras. Om naturmiljöer skadas vid anläggandet känns det också viktigt att ha en plan för hur miljöerna återställs.

Ett vanligt tillägg som anläggs och används i naturområden för att begränsa slitage på mark är spänger. Det kan ses som vandringsleder som är något upphöjda ovan mark, på upphöjda konstruktioner. Vanligast är att de används för att leda besökare över våta partier och områden men metoden kan också användas för att öka tillgängligheten för alla samt för att registrera hur besökare rör sig inom ett område. Dock tänker jag att långa sammanhängande spängssystem eventuellt skulle kunna vara barriärer för vissa djur i landskapet, beroende på dess utformning. Markerade leder kan också bidra till ett mindre slitage på området och marken, om besökare huvudsakligen håller sig till dessa. Något annat som kan begränsa slitage och besökares påverkan på områdets naturmiljö är zonerings. Att i planeringen och gestaltningen dela in området i olika delområden med varierande grad av tillgänglighet och tillrättaläggande. Känsliga naturmiljöerna kan då skyddas medan andra delar kan göras tillgängliga.

Som skyddat naturområde ska området erbjuda något annat än det omkringliggande landskapet. Dilemmat i det här arbetet och i att gestalta i skyddade naturområden upplever jag är att när en miljö anpassas till allmänheten, besökare kan den verkliga känslan, äktheten och upplevelsen av vildmark och orördhet försvinna. Kan det gå för långt i gestaltandet och tillrättaläggandet? Hur mycket kan adderas och förändras utan att tappa kopplingen till områdets ursprung och syfte? En gestaltad, en besöksanpassad och tillrättalagd miljö blir ofta ett attraktivt och populärt besöksmål, men kan helt sakna upplevelse av orördhet, vildmark och genuin natur. I en miljö som inte är besöksanpassad kan en besökare uppleva en högre grad av orördhet, vildmark och genuin natur.

Det finns inget generellt svar på frågan hur långt man ska gå i att besöksanpassa, utan det måste vara en avvägning som görs för varje enskilt område, utifrån syfte och ambition med gestaltningen av området. Jag anser att mycket handlar om hur saker görs och med vilket syfte. En utformning kan verka störande eller opassande i en miljö, men passande i en annan. Vissa miljöer kan upplevas bättre om de anpassas, medan vissa miljöer upplevs bättre om de inte anpassas. Det är subjektivt. Fast i vissa fall ska inte miljöer tillgängliggöras och iordningställas,

till exempel om det skulle hota känsliga biotoper och/eller växt- och djurliv eller om anpassningen skulle leda till stora förändringar i terrängen. Återigen skulle zonerings kunna vara en lösning på konflikten mellan tillrättaläggande, tillgänglighet och upplevelse.

Det finns tydliga ambitioner inom naturvården och hos ansvariga myndigheter att intressera människor för att besöka skyddade naturområden, framförallt nationalparkerna. De tillägg och ingrepp som görs i dessa naturmiljöer måste vägas mot den pedagogiska potentialen som dessa områden har i att förmedla och belysa vikten av natur och naturvård, för att skapa kunskap och engagemang för vår natur och miljö hos den breda allmänheten. Detta för att bidra till en hållbar samhällsutveckling.

En medveten och genomtänkt gestaltning kan både bidra till att tillgängliggöra och förmedla landskapet och samtidigt registrera besökarens rörelse inom området för att skydda naturmiljön från störning och slitage.

Landskapsarkitekternas roll

Efter att ha genomfört detta arbetet är min uppfattning att landskapsarkitekter kan ges större utrymme inom arbetet med naturvård, framförallt inom naturvårdens sociala delar. I planering och utveckling av natur- och friluftsområden. Landskapsarkitektur kan inte frikopplas från den omgivande miljön och dess värden, på ett eller annat sätt förhåller sig en gestaltning till sin omgivning. Detta bidrar till att landskapsarkitekter ofta gestaltar med ett helhetstänk med hänsyn till samspelt eller samspelen mellan människa, gestaltning/utformning och omgivning. Något som med fördel kan tillämpas vid planering, utveckling och utformning av tillägg för att tillgängliggöra skyddade naturområden för besökare.

Skyddade naturområden, nationalparker och naturreservat skulle kunna förmedlas och utnyttjas bättre. Möjligheterna ligger i utomhusmiljön, i det enskilda områdets syfte, tillgänglighet, karaktär samt natur-, kultur- och upplevelsevärden. Att speciellt vid entréer till skyddade naturområden gestalta med fokus på tillgänglighet och utomhusmiljön kan förstärka besökens upplevelse av området och uppmärksamma områdets värde och betydelse. Jag upplever att landskapsarkitekter är lämpade att utveckla dessa miljöer då landskapsarkitekter ofta arbetar konceptuellt utifrån en plats karaktär och kännetecken samt med platsspecifik gestaltning. Inom landskapsarkitektur är begreppet ”Genus loci”, platsens själ, vanligt. Begreppet handlar om platsens identitet, karaktär och atmosfär. Att utgå från eller att ta hänsyn till en plats själ och befintliga förutsättningar, egenskaper, kvaliteter och strukturer i gestaltning och utformning är ett vanligt förhållningssätt inom landskapsarkitektur.

Genom det här arbetet har jag insett att våra skyddade naturområden innehåller höga biologiska värden, spännande detaljer och mängder av upplevelser. Under arbetets gång har jag också insett att det finns stor potential och fördel i att samarbeten mellan biologer, ekologer, naturpedagoger och landskapsarkitekter görs i arbetet med att planera, utveckla och gestalta i skyddade naturområden. Landskapsarkitekter har en bred kunskap inom ekologi och biologi vilket gör att vi kan förstå och förena fördjupade kunskaper inom dessa ämnesområden och omsätta dem i gestaltandesammanhang. Samarbeten mellan olika professioner i planering och utveckling av natur- och friluftsområden skulle kunna resultera i tillgängliga natur- och

upplevelselandskap med säkerställda naturvärden och spännande naturpedagogiska inslag.

Min slutsats är att landskapsarkitekter kan ta sig an utmaningen och den problematik som kan uppstå i arbetet med att utveckla och tillgängliggöra skyddade naturområden för rekreation och friluftsliv och att utveckla innovativa koncept som är i samklang med naturen och det aktuella området.

Processen

När jag påbörjade arbetet hade man precis lyckats släcka den stora skogsbranden och möjligheten att skapa ett stort naturreservat på brandfältet diskuterades eftersom det skapats en unik miljö för både vetenskapliga studier och för friluftsliv i framtiden. Jag kände att brandfältet har potential att bli ett populärt besöksmål i framtiden och att projektet med att skapa en besöks- och informationsplats och tillgängliggöra brandfältet verkade spännande. Inspirerad av detta passade jag på att ta ut svängarna i mitt sista skolprojekt. Att gestalta i natur och att gestalta i ett naturområde har för mig inneburit både en ny kontext och en ny skala som både är övergripande och detaljerad. Detta har lett till att avgränsa arbetet blev en svår balans.

Jag har under arbetet känt att det varit viktigt att få förståelse för naturvård, att gestalta i skyddade naturmiljöer och de bakomliggande förhållningssätten i referensprojekten eftersom jag inte har någon tidigare erfarenhet av att gestalta i skyddade naturområden. Under arbetets gång insåg jag att bakgrundsdelen hade potential att växa sig stor och därför har jag behövt avgränsa mig, vilket har varit svårt.

Litteraturstudien gav mig en bred bild av att gestalta i naturområden och om naturreservatet och dess naturmiljöer. Jag har under hela processen behövt fråga mig själv vad som varit relevant att ta med in i gestaltungsarbetet. Att gestalta i naturmiljöer är det ämnen som studerats noggrannast. Eftersom det var nytt för mig så ville jag fördjupa mig i ämnet för att sedan kunna göra mina egna tolkningar och ta egna beslut under gestaltungsarbetet utifrån dessa. Jag har använt mig av många källor och har varit tvungen att sälla och prioritera bland mängden information för att behålla fokus på arbetets syfte. Många av källorna jag använt mig av är myndigheter som länsstyrelsen och naturvårdsverket, men det finns också mycket information och kunskap att hämta från till exempel olika naturorganisationer och från lokala naturföreningar. Jag anser att de källor jag använt mig av i arbetet kan ses som trovärdiga.

De rekommendationer och riktlinjer som berör gestaltning och utformning av skyddade naturområde som jag tagit del under arbetet har bidragit till att ge mig en bild av de krav och behov som bör tillgodoses i gestaltningen av ett naturområde. Rekommendationerna och riktlinjer är inte på något sätt styrande. Dock har de bidragit till att styra mig i en viss riktning i gestaltningen, men samtidigt gett mig kreativutrymme till egna lösningar. Om de hade varit för styrande eller begränsande skulle en av de grundläggande ambitionerna med dessa rekommendationer och riktlinjer gå förlorad, att få nya lösningar

som ger nya perspektiv på gestaltning i skyddade naturmiljöer. Rekommendationerna och riktlinjerna hade då också kunnat leda till standardiserade lösningar som inte utgår ifrån det enskilda naturområdets karaktär, förutsättningar, värden och upplevelser. Dess grundläggande budskap är att gestaltning inom skyddade naturområden bör anpassas och vara individuellt utformad för att passa in i det enskilda områdets omgivning och sammanhang.

Såhär i efterhand kan jag se att jag kanske inte riktigt vågat ifrågasätta eller frångå dessa rekommendationer och riktlinjer vilket lett till att idéförslaget Expeditions Femansbo ser ut som det gör. Min slutsats av detta är att det är bra att ha en kritisk inställning till rekommendationer och riktlinjer om det är ett idéförslag som ska tas fram. Att i idéstadiet inte begränsas allt för mycket/hårt av rekommendationer och riktlinjer kan bidra till att föreslå innovativa, nytänkande och alternativa lösningar, något som i sin tur kan bidra till intressanta diskussioner.

I början av arbetet tog jag kontakt med länsstyrelsen i Västmanland och Mårten Berglund som var ansvarig för utredningen och bildandet av de nya naturreservaten på brandfältet. Jag hade även till en början kontakt med en näringslivsförening i Västerfärnebo. Något som gav kunskap om trakten och hur boende använder naturreservatet. Under arbetet har jag även haft kontakt med en fågelskådare och fick möjlighet att följa med ut för att skåda för att få en känsla för aktiviteten och dess behov. Kunskapen från den upplevelsen omvandlades till målpunkten, Fågeltornet i förslaget. Att ta kontakt med till exempel lokala natur- och friluftsföreningar och naturorganisationer skulle kunna vara något som kunde ha gjorts i större utsträckning för att få ytterligare information och synpunkter om området samt för att ta reda på önskemål och behov.

Platsbesök har varit ett sätt för mig att få bättre förståelse för situationen på brandfältet och förutsättningarna inom naturreservatet. Att uppleva projektområdet med hela kroppen och alla sinnen har gett mig viktiga insikter som drivit gestaltungsarbetet framåt. Målet var att se så mycket som möjligt och att inventera möjliga målpunkter, rumslighet, platskänsla, upplevelsevärden och små detaljer. Under vandringen i området uppmärksammade jag till exempel en miljö där man enkelt kan vandra och se gamla träd i tre olika biotoper. Denna upptäckt resulterade i en målpunkt, Trädlinjen. Upptäckter, detaljer och upplevelser som kan vara värda att lyfta i en gestaltning tror jag är svåra att hitta utan att upptäcka och uppleva dem ute på plats i området. Något som jag inte gjorde men som jag i efterhand ser kunde ha varit givande hade varit att besöka projektområdet tillsammans med en biolog eller ekolog, för att de har en större kunskap om natur samt växter och djur.

Fältstudierna av de olika brandfälten, Vännebo, Tyresta, Torsburgen gav mig en bild om hur brandfälten kan komma att utvecklas. Slutsatsen från de olika besöken var att tillgängligheten kan komma att vara väldigt begränsad under lång tid och att brandfältet terrängen kan vara svår att ta sig fram i. Att besöka olika naturreservat bidrog till att få en tydlig bild av hur dessa områden utformas och organiseras samt vilka tillägg som är vanligt förekommande. Ofta är de identiskt utformade utan någon specifik anpassning till det enskilda området.

Referensprojekten gav mig både insikter och idéer om hur naturmiljöer kan gestaltas för att tillgängliggöras och belysa ett områdes natur- och upplevelsevärden. Att de fyra projekten var så

olika gav mig ett brett spektrum av idéer, tankar och referenslösningar till min gestaltningsprocess. Genom besöket i Fulufjäll och Naturum insåg jag betydelsen av att fokusera på utomhusmiljön samt vikten av att välja material utifrån upplevelse och omgivning. Platsbesöket i Hamra gav mig flera idéer på förhållningsätt och exempl på lösningar som jag använt och genomfört i förslaget. Efter att jag besökte de tre entréplatserna och vandrande längst med vandringslederna till de olika målpunkterna i Hamra kom tankarna om de tre stora tilläggen, entrén, naturlederna och målpunkterna. Sohlebergsplassen har en tydlig identitet och ett formmässigt starkt samt modernt uttryck. Besöket väckte tanken om att tillföra ett nytt och modern uttryck till naturområden. Något som kom att bli en grundläggande ambition i mitt idéförslag. Installationen Riverbed var intressant på så många sätt. Det var en inspirerande miljö som väckte många tankar och gestaltningsidéer. Det var mycket som föll på plats av det besöket gällande de bärande idéerna i gestaltningsförslag. Det punkter som jag väljer att ta med från Riverbed har tydligt påverkat mitt förslag.

Gestalttningsprocessen har pågått parallellt med inhämtningen av information, kunskap och inspiration. Idéerna och strategierna för besöks- och informationsplatsen har växt fram under arbetets gång. I skissarbetet har jag utgått ifrån min vision, mitt koncept och de ledord, kärnvärden, som jag satt för gestaltningen. Jag har valt att skissa för hand och genom att bygga modeller i papper. Att skissa och bygga i modell har varit en stor hjälp i det undersökande skissarbetet för att förstå skalan och tilläggens rumslighet och form.

Ofta presenteras förslag med bilder på hur den omgjorda platsen kommer se ut, så kallade perspektivbilder. Bilderna är ofta väldigt verklighetstroga och dess uttryck påverkar betraktarens sätt att se på förslaget. Det finns såklart både för och nackdelar med detta. Bilderna kan hjälpa till att sälja in ett förslag men kan också förmedla en bild av ett resultat som kan upplevas som bättre än det är. Eftersom jag inte varit ute efter att sälja in förslaget utan haft ambitionen att visa en idé valde jag att kommunicera förslaget genom att ge en enkel, tydlig och skissartad bild av gestaltningen för att främst förmedla en vision och en känsla för användning och funktion.

För framtiden

Olika naturområden och kontexter ger olika förutsättningar och en fråga som väcks är på vilket sätt utomhusmiljön tydligare kan användas för att engagera besökare, vilka kvaliteter och vilket innehåll ger upplevelser och väcker intresse för natur? Det vore intressant att undersöka kopplingen mellan landskapets innehåll, upplevelser och friluftsliv.

I gestaltningen av entréer till skyddade naturområden ser jag en outnyttjad potential i hur utomhusmiljöer nyttjas och därmed anledningar till att ytterligare undersöka detta. Det skulle vara intressant att utforska, hur gestaltning och utformning kan användas i naturpedagogiska syften? Hur gestaltning och dess tillägg kan bidra till att besökaren känner sig delaktig och inkluderad i upplevelsen av naturområden?

För att ge besökare med olika förväntningar och förkunskaper en positiv upplevelse att ta med sig från ett besök i ett natur- och friluftsområde hade det varit intressant att undersöka olika besökares förväntningar och behov. Till exempel finns det mycket att utveckla inom tillgänglighet för personer med olika

funktionsnedsättningar inom dessa områden. Jag ser också en potential att i samhällsplaneringen och inom naturvården fokusera på att tillgängliggöra naturreservat och tätortsnära naturområden för den breda allmänheten. Stora satsningar görs på att utveckla och tillgängliggöra de svenska nationalparkerna men de ligger ofta avlägset och/eller svårtillgängligt. Det vore intressant att undersöka hur den tätortsnära naturen skulle kunna utvecklas genom gestaltning och landskapsarkitektur för att bevara goda förutsättningar för naturkontakt och naturförståelse. Men även hur natur kan få mer plats i urbana kontexter för att bidra till naturkontakt, naturförståelse och engagemang för natur, för att sedan locka människor vidare ut i naturreservat och svenska nationalparkerna som inte är lika lättillgängliga. Så hur skulle natur eller nya former av natur kunna integreras i ett urbant landskap för att föra natur närmare människor, för att bidra till naturkontakt och naturförståelse?

Avslutningsvis

Detta arbete har varit en lärorik utmaning. Att som examensarbete få grota ner sig i ett ämne som engagerar har varit spännande och motiverande. Jag hoppas att arbetet kan inspirera andra och kommande arbeten som handlar om gestaltning, landskapsarkitektur och natur.

Sammanfattningsvis vill jag bara säga att, naturen i sig behöver inte arkitektur, men arkitekturen kan hjälpa oss att förstå naturens värde och betydelse - så därför behövs arkitektur även i naturen.

Referenser

Källförteckning

- Berre & Lysholm, (2008). *Detour. Architecture and design along 18 national tourist routes in norway* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://burgosciudad21.org/adftp/DETOURNet2.pdf> > [2015-01-10].
- Dagens Nyheter (2014). *Gör brandområdet till ett jättelikt skyddat reservat* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://www.dn.se/debatt/gor-brandområdet-till-ett-jattelikt-skyddat-reservat/> > [2014-09-22]
- Laurberg, M. (2014). *Riverbed. At gå på museum Olafur Eliasson på Louisiana*. Humlebæk: Louisiana Museum of Modern Art & bidragydere. Danmark: Rosendhals / Esbjerg
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology
- Länsstyrelsen Västmanlandslän, (2014). *Strategi för naturreservatsbildning efter skogsbranden i Västmanlandslän*. (Inriktningsbeslut) (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/krisberedskap/Skogsbranden/Inriktningsbeslut-naturreservat-20140910.pdf> > [2014-09-18]
- Naturvårdverket, (u.å). *Sveriges nationalparker. Vår varumärkesstrategi. En fördjupning i den varumärkesutveckling som ligger till grund för vår gemensamma identitet* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/skyddade-omraden/varumarket-sveriges-nationalparker/varumarkesboken-fordjupad-juni-2011.pdf> > [2014-10-17]
- Länsstyrelsen Västmanlands län (2007). *Skötselplan för naturreservat Fermansbo urskog i Sala och Surahammars kommun* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://www.lansstyrelsen.se/vastmanland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/alla-som-delar-kommun/Fermansbo-SP.pdf> > [2014-11-05]
- Naturvårdverket, (2004). *Rapport 5376. Nationella riktlinjer Naturum i Sverige* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5376-0.pdf> > [2014-12-05]
- Naturvårdverket, (2007). *Rapport 5633. Riktlinjer för Sveriges entréer till Sveriges nationalparker* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5633-6.pdf> > [2014-12-05]
- Naturvårdverket, (2015). *Rapport 6656. Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/6400/978-91-620-6656-7.pdf?pid=14474> > [2015-02-22]
- Schibbye & Saxgård, (2007). *Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-1257-6.pdf> > [2014-11-05]
- Sveriges radio, (2014). Naturmorgon (2014-10-18). *Direkt från brandområdet i Västmanland - och om lekfulla korpar* (Elektronisk). Tillgänglig:
<<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/444482?programid=1027> > [2014-09-22]
- Swanwick, C för The Countryside Agency och Scottish Natural Heritage. (2002). *Landscape Character Assessment: Guidance for England and Scotland*. (Elektronisk) Tillgänglig:
<http://www.heritagecouncil.ie/fileadmin/user_upload/Planning/LCA_CPD/LCA_CPD_Sep_2011/Reports/LCA_Guidance_for_England_and_Scotland.pdf > [2014-09-22]

Muntlig källa

Mårten Bergling, naturvårdshandläggare på naturvårdsenheten Länsstyrelsen Västmanlands län, telefonsamtal (2014-09-22, kl 09.30)

Bildkällor

Bilder 1-5 på sidan 33, foto Foto: Carl- Viggo Holmebakk, bild 3 -5 bearbetade av fotodesigner, Ken Schluchtmann. Används med tillåtelse från upphovsrättsinnehavaren.

Kartor

Arbetets kartor och kartunderlag används med godkännande från upphovsrättsinnehavaren, lantmäteriet.